

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra filozofie a společenských věd

Koncept Boha v křesťanských písních pro předškolní děti

Diplomová práce

Autor: Josef Škrdla
Studijní program: Učitelství pro základní školy (2. stupeň)
Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Iva Svačinová, Ph.D.
Oponent práce: Mgr. et Mgr. Jan Černý, Ph.D.

Zadání diplomové práce

Autor: Josef Škrdla

Studium: P19P0570

Studijní program: M7503 Učitelství pro základní školy

Studijní obor: Učitelství pro 2. stupeň ZŠ - informatika, Učitelství pro 2. stupeň ZŠ - občanská nauka

Název diplomové práce: **Koncept Boha v křesťanských písních pro předškolní děti**

Název diplomové práce AJ: The concept of God in Christian songs for preschool children

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Diplomová práce se zaměřuje na způsoby prezentace Boha v křesťanských písních pro předškolní děti. Vychází z předpokladu, že křesťanské písně slouží jako jeden z nástrojů rané náboženské socializace, který přispívá k budování náboženské identity dítěte. Koncept Boha, který je dítěti tímto způsobem předáván, je řadou autorů uvažován jako klíčový jak ve vývoji a formování osobní víry individua, tak jako centrální koncept pro zobrazení konfesních atributů náboženské skupiny. Výzkumná otázka, na kterou se práce zaměřuje, zní: jaké obrazy Boha jsou prezentovány v křesťanských písních pro děti?

Práce vychází ze sociologické perspektivy, v teoretické části objasní klíčové pojmy (sociální identita, náboženská socializace), zaměří se na společný zpěv jako formu inkulturace a socializace, popíše specifický případ dětských písní, které se objevují v rámci římskokatolické církve v kontextu české společnosti. Součástí teoretické části bude zároveň rešerše dosavadních výzkumů o dětských konceptech Boha.

Praktická část práce bude zaměřena na analýzu konceptů Boha ve zvoleném vzorku křesťanských písní pro děti. Autor využije nástroje diskurzivní analýzy, s jejich pomocí identifikuje, prozkoumá a popíše specifické obrazy Boha, které jsou v písních obsaženy.

Šupol, P. (2008). Křesťan a hudba: křesťanské aspekty současné populární hudby jako součást výchovy mládeže. 2. vyd. Olomouc: Jiří Brauner, Karteziánské nakladatelství.

Radwan, J. (2006). Music and Mediated Religious Identity: "Jesus Freak". *Journal of Media and Religion* 5(1): 1-23.

Miller, L. J., (ed.) (2014) *The Oxford handbook of psychology and spirituality*. New York, NY: Oxford University Press.

De Roos, S. A., Iedema, J., & Miedema, S. (2001). Young Children's Descriptions of God: Influences of parents' and teachers' God concepts and religious denomination of schools. *Journal of Beliefs and Values*, 22(1), 19-30.

Heroldová, A. (2014). Křesťanská populární píseň a její využití v dětské škole. [Diplomová práce] Univerzita Karlova: Pedagogická fakulta.

Baring, R. (2012) Children's image of God and their parents: Explorations in children's spirituality." *International Journal of Children's Spirituality* 17(4): 277-289.

Zadávací pracoviště: Katedra filosofie a společenských věd,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Iva Svačinová, Ph.D.

Oponent: Mgr. et Mgr. Jan Černý, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 13.2.2021

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci *Koncept Boha v křesťanských písních pro předškolní děti* vypracoval pod vedením vedoucího závěrečné práce samostatně a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne

Poděkování

Nejdříve bych velmi rád poděkoval své vedoucí práce Mgr. et Mgr. Ivě Svačinové, Ph.D. za podnětné rady a odbornou pomoc. Především za její čas a neustálou podporu, kterou mi po čas tvorby celé práce věnovala. Její odborné znalosti v oblasti sociologické teorie a křesťanských narativů byly pro můj výzkum neocenitelné. Velké díky patří také mé ženě, která mě během psaní této práce neustále podporovala a bez její pomoci by nebylo možné práci dokončit.

Anotace

ŠKRDLA, Josef. Koncept Boha v křesťanských písních pro předškolní děti. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2024, 57 s. Diplomová práce.

Diplomová práce se zaměřuje na způsoby prezentace Boha v křesťanských písních pro předškolní děti. Vychází z předpokladu, že křesťanské písně slouží jako jeden z nástrojů rané náboženské socializace, který přispívá k budování náboženské identity dítěte. Koncept Boha, který je dítěti tímto způsobem předáván, je řadou autorů považován jako klíčový jak ve vývoji a formování osobní víry individua, tak jako centrální koncept pro zobrazení konfesních atributů náboženské skupiny. Výzkumná otázka, na kterou se práce zaměřuje, zní: jaké obrazy Boha jsou prezentovány v křesťanských písních pro děti?

Práce vychází ze sociologické perspektivy, v teoretické části objasní klíčové pojmy (sociální identita, náboženská socializace), zaměří se na společný zpěv jako formu inkulturace a socializace, popíše specifický případ dětských písní, které se objevují v rámci římskokatolické církve v kontextu české společnosti. Součástí teoretické části bude zároveň rešerše dosavadních výzkumů o dětských konceptech Boha.

Praktická část práce bude zaměřena na analýzu konceptů Boha ve zvoleném vzorku křesťanských písní pro děti. Autor využije nástroje tematické analýzy, s jejich pomocí identifikuje, prozkoumá a popíše specifické obrazy Boha, které jsou v písních obsaženy.

Klíčová slova: sociální identifikace, křesťanská hudba, dětské písně

Annotation

ŠKRDLA, Josef. The concept of God in Christian songs for preschool children. Hradec Králové: Pedagogical Faculty, University of Hradec Králové, 2024, 57 pp. Master's Degree Thesis.

The diploma thesis focuses on the ways of presenting God in Christian songs for preschool children. It is based on the assumption that Christian songs serve as one of the tools of early religious socialization, which contributes to building a child's religious identity. The concept of God, which is passed on to the child in this way, is considered by a number of authors to be key both in the development and formation of an individual's personal faith, and as a central concept for displaying the confessional attributes of a religious group. The research question that the work focuses on is: what images of God are presented in Christian songs for children?

The work is based on a sociological perspective, in the theoretical part it will clarify key terms (social identity, religious socialization), it will focus on common singing as a form of inculturation and socialization, it will describe a specific case of children's songs that appear within the Roman Catholic Church in the context of Czech society. At the same time, the theoretical part will include a search of previous research on children's concepts of God.

The practical part of the work will be focused on the analysis of the concepts of God in the selected sample of Christian songs for children. The author will use the tools of discursive analysis, with their help to identify, explore and describe the specific images of God that are contained in the songs.

Keywords: social identification, Christian music, children's songs

Obsah

1. Úvod.....	8
2. Socializace.....	10
2.1. Náboženská socializace.....	11
2.2. Role rodiny v náboženské socializaci	14
2.3. Role komunity a náboženských institucí	15
2.4. Role písní v náboženské socializaci	17
3. Tematická analýza Boha v křesťanských písních pro předškolní děti	20
3.1. Zvolený přístup	20
3.2. Data	21
3.2.1. Volba materiálu	21
3.2.2. Představení materiálu	22
3.2.3. Příprava dat	22
3.3. Analýza dat	24
3.3.1. Deskriptivní kódování	24
3.3.2. Tematizování	26
3.4. Výsledky	27
3.4.1. Bůh vládce.....	29
3.4.2. Bůh přítomný.....	32
3.4.3. Bůh dávající.....	36
3.4.4. Bůh milující.....	40
3.4.5. Bůh průvodce	43
3.4.6. Bůh Ježíš	47
3.4.7. Bůh trojjediný.....	50
4. Závěr	52
5. Zdroje	55

1. Úvod

Tato diplomová práce se zaměřuje na způsoby prezentace Boha v křesťanských písních pro předškolní děti. Pro jedince slouží víra jako základní východisko, jak chápat svět a získávat odpovědi na důležité životní dilemata. Náboženství hraje pro člověka podstatnou roli již od dětství, kde se průběžně seznamuje s křesťanskou věroukou, která obsahuje také otázky „*Kdo nebo co je Bůh?*“ Vycházím tak z předpokladu, že se společný zpěv náboženských písní může podílet na procesu utváření prvních koncepcí boha u předškolních dětí a je tedy jedním z nástrojů rané náboženské socializace, která přispívá k budování náboženské identity dítěte. V práci se proto snažím prozkoumat, jak fungují mechanismy náboženské socializace u tohoto konkrétního nástroje. Specificky se zaměřuji na analýzu zpěvníku, který je určen výhradně dětem v předškolním věku. Předpokládám, že společný zpěv nábožensky laděných písní může vzbuzovat kladný postoj k víře, a sloužit k předání konkrétních náboženských konceptů, jako je např. specifická představa Boha.^{1,2} Vzhledem k tomu, že koncept Boha je jedním z klíčových pojmů ve vývoji osobní víry jedince,³ může výzkum tohoto typu přispět k porozumění podob rané náboženské socializace.

Práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. V první části práce se zabývám specifickými procesy, které souvisejí s formováním náboženské identity, a tyto procesy popisují konkrétně pro případ formování identity předškolních dětí. Mezi důležité procesy, které utvářejí představu Boha, řadím proces socializace, který je důležitý i pro budování sociální identity. Uvažuji, že na formování sociální identity dítěte v předškolním věku má vliv řada institucí: v první řadě rodina, jako primární instituce, do které se jedinec narodí a která utváří jeho základní hodnoty, a sekundárně také náboženské instituce (komunita, církve, schola apod.), ve kterých jedinec tráví svůj volný čas, a které přispívají k upevnování jeho osobních a náboženských hodnot. V práci uvažuji, že zpěv a písně jsou pro křesťany důležitou součástí jejich víry. Nejen, že hudba věřící jistým způsobem propojuje, ale také hraje podstatnou roli během náboženských rituálů, jako jsou bohoslužby a jiné obřady. V práci se proto zaměřuji na to, jakou roli hraje v rané socializaci společný zpěv křesťanských písní, konkrétně na to, jaké emoce vyvolává společný zpěv písní u věřících, a jaké jsou charakteristické prvky těchto písní.

¹ KLOPPERS, Elsabé C. Singing and Sounding the Sacred - the Function of Religious Songs and Hymns in the Public Sphere. *Pretoria: Journal for the Study of Religion*. Roč. 33 (2020), č. 1, s. 1-23: 4. ISSN 1011-7601. DOI: 10.17159/2413-3027/2020/v33n1a2.

² SZYMANSKI, Piotr. Christian song as a product of the contemporary christian culture. *Visnyk of the Lviv University. Series sociology*. Roč. 13 (2019), s. 50-59: 52-53. ISSN 2664-1844.

³ BENSON, Peter. SPILKA, Bernard. God Image as a Function of Self-Esteem and Locus of Control. *Journal for the Scientific Study of Religion*. Roč. 12 (1973), č. 3, s. 297-310: 298. ISSN 0021-8294. DOI: 10.2307/1384430.

Dále popisují, jakou roli mají písně a společný zpěv ve formování náboženské identity, a jakou mohou tyto umělecké aktivity hrát úlohu v náboženské socializaci.

V praktické části provádím analýzu zpěvníku *Zpíváme si písničku 1-5* z roku 2017, který je zaměřený na dětské posluchače především předškolního věku, a který obsahuje zejména písně od skupiny *Ztracená kapela*, která je jedním z nejvýraznějších interpretů této hudební scény. Pro svůj výzkum jsem zvolil metodu tematické analýzy, která díky své kvalitativní povaze umožňuje hlouběji prozkoumat vzájemné vztahy mezi prvky dat a také objevovat jejich významy nabízené skrze písně předškolním dětem.

Mezi mé hlavní výzkumné otázky patří: Jakou roli v písních zastává Bůh ve vztahu k dítěti? Jaké jsou typické vlastnosti Boha, které jsou mu připisovány ve vybraných dětských náboženských písních? Jaké hodnoty ve vztahu k Bohu jsou nejčastěji předávány v písních předškolním dětem?

V praktické části přibližuji metody práce s jednotlivými skladbami, volbu kritérií výběru výzkumného vzorku, a způsob sběru a kódování dat, postup tematické analýzy. Na základě provedené analýzy specifikuji sedm specifických konceptů Boha, které se v dětských písních objevují. V závěru práce následně poskytnu přehledné odpovědi na tři hlavní výzkumné otázky a hodnocení procesu tematické analýzy.

2. Socializace

To, kým jsme a jaká je naše osobnost, není pouze odrazem našich rozhodnutí, ale z velké části je to ovlivněno procesem *socializace*, tedy tím, v jakém prostředí vyrůstáme a jakými lidmi se obklopujeme. Podle Émila Durkheima se při socializaci ve společnosti vytváří takzvané kolektivní vědomí. Tento fenomén vzniká při interakci mezi jedinci, kteří si navzájem předávají normy, a následně si je každý internalizuje do vlastního sebeuvědomění. Díky tomuto procesu vzniká pocit sounáležitosti a sociální integrace, při které jedinec prožívá různě silné vazby na svoji sociální skupinu, a právě proto je kolektivní vědomí klíčovým faktorem v sociálním životě. Durkheim také tvrdil, že aby se jednotlivci mohli naučit jistým standardům akceptovatelného chování, musí se daná společnost snažit klást důraz na vytváření pocitu sociální solidarity prostřednictvím vnějšího nátlaku společnosti, který je ve formě povinností, zákonů, mravů nebo víry.⁴

Socializaci lze definovat jako proces, při němž se osoba, která se nachází uvnitř nějaké skupiny, učí rozumět vzorcům chování ostatních členů skupiny a vštěpuje si do paměti základní pravidla, aby si je zautomatizovala a mohla tyto vědomosti využívat ve svém běžném životě s minimálním úsilím. Může se jednat o osvojení si normativních hodnot, různých manuálních dovedností, jazyků apod. Různé komunity proto musejí mít vlastní dobře definované strategie sociální kontroly, které zahrnují systém hodnot, norem a sankcí pro snazší komunikaci a zajištění bezpečnosti jedince. Během procesu socializace také dochází k vytvoření a následnému předání specifických kulturních hodnot z generace na generaci, aby byla zajištěna společenská kontinuita při biologické reprodukci.⁵

Člověk je bytostí společenskou, která je vázána na vztahy, a už když se narodí, stává se obvykle součástí první instituce – rodiny. Díky socializaci dokážeme žít ve společnosti a osvojujeme si důležité hodnoty, způsoby vnímání, myšlení a další podstatné vlastnosti, které nám napomáhají se pohybovat v různých skupinách lidí.⁶ Socializace je výjimečný proces, jenž je podstatnou součástí utváření identity během dětství, formuje nás i v dospělosti a některé aspekty můžeme pozorovat i ve stáří. Člověk je tak bytostí neustále se vyvíjející a měnící se

⁴ DURKHEIM, Émile. *The rules of sociological method*. 1. vyd. New York: Free Press, 1982. s. 108-118. ISBN 978-0-02-907930-0.

⁵ OKON, Etim, E. Religion as instrument of socialization and social control. *European Scientific Journal*. Roč. 8 (2012), č. 26, s. 136-142: 136. ISSN: 1857 – 7881. DOI: 10.19044/ESJ.2012.V8N26P.

⁶ VÝROST, Jozef a SLAMĚNÍK, Ivan. *Sociální psychologie*. 2., přeprac. a rozš. vyd. Praha: Grada, 2008. s. 49-50. ISBN 978-80-247-1428-8.

podle prostředí, v němž se pohybuje, a do kterého přichází. Díky učení se vzorcům, které jsou mu předávány ostatními členy jeho komunity, se tak můžeme stát i člověkem kulturním.⁷

Socializace by měla být procesem, při kterém se jeho činitelé, tj. ten, kdo socializuje i ten, kdo je socializován, účastní ve stejné míře aktivně a recipročně, což si můžeme představit jako dialog mezi jedincem, jenž se chce stát součástí určité sociální skupiny, a osobou, která je již součástí a má zájem na tom, aby se jeho „bublina“ rozšířila. Pokud bychom chtěli aktivitu prováděnou ze strany socializujícího aktéra vyjádřit s pomocí slovesa, použili bychom nejspíše výrazy ovlivnit a podpořit. Nejlépe totiž vystihují fakt, že v tomto záměrně vykonávaném procesu přejímá sociální činitel nebo okolní kultura vlastní iniciativu a předpokládají pozitivní dopady na prospěch jedince.⁸

V následující kapitole se zaměřuji na socializaci náboženskou a na to, jakým způsobem ji ovlivňuje rodina – zejména rodiče, a poté další související instituce, mezi které může patřit sousedství, školy a církev. Zvážení těchto faktorů nám umožní ukázat, jak se utváří identita jedince a jeho vztah k víře a vnitřnímu náboženskému prožitku. Tento prožitek je ovlivněn nejen vnějšími činiteli, ale také faktory vnitřními, zejména se odvíjí od vývojové fáze, v níž se jedinec právě nachází.

2.1. Náboženská socializace

Jedním z prvků, které si jednotlivec osvojuje skrze proces socializace, je náboženská víra. Víru si typicky osvojují děti od svých rodičů: víra rodičů se skrze socializaci stává vírou dětí, dítě se socializací začleňuje do významové struktury společnosti a chápe svůj život jako smysluplný. Rodiče ho totiž nevychovávají pouze prostřednictvím pravidel, ale zároveň jej v procesu výchovy vedou k hlubšímu přesvědčení, že to, co dělá, má smysl.⁹ Snaží se dětem ve formativním věku zosobnit představu posvátna, což má následky v jejich budoucích morálních úsudcích, protože berou na vědomí existenci nefyzické entity, která je v jejich sociálním nazírání rovna člověku. Můžeme tedy říci, že náboženství, jako jedna z integračních sociálních sil, přetransformovává jeho přesvědčení do kolektivní společenské identity. Tyto transformace se projevují při různých událostech, jako jsou svatby, křty nebo pohřby, a vyvolávají u těch, kdo se jich účastní, skupinovou solidaritu a soudržnost, čímž posilují pocit sounáležitosti.

⁷ HOSKOVCOVÁ, Simona. *Psychická odolnost předškolního dítěte*. Praha: Grada, 2006. s. 13-14. ISBN 80-247-1424-8.

⁸ KLINGENBERG, Maria a SJÖ, Sofia. Theorizing religious socialization: a critical assessment. *Religion*. Roč. 49 (2019), č. 2, s. 163-178: 166-167. ISSN 0048-721X.

⁹ OKON, Etim, E. Religion as instrument of socialization and social control. *European Scientific Journal*. Roč. 8 (2012), č. 26, s. 136-142: 138. ISSN: 1857 – 7881. DOI: 10.19044/ESJ.2012.V8N26P.

Oproti tomu ve společnosti, které v její kultuře chybí dominantní postavení náboženství, mohou podle Etima Okona jedinci zažívat pocity odcizení.¹⁰

Dítě na cestě ke své víře není většinou osamoceno, na této cestě ho doprovází další lidé nebo instituce. Zásadní vliv má na něj primárně socializace, která probíhá v rámci rodiny, která je doplněna sekundární náboženskou socializací probíhající v církevních institucích, případně ve škole. Tyto dva procesy jsou často vzájemně provázané. Provázané skupiny jsou pro dítě vzorem a odpovídají mu na důležité otázky jako „*Co to znamená být křesťanem?*“ apod.¹¹ Jak nicméně upozorňuje Paul Vermeer, v současnosti vlivem sociokulturních procesů, jako je sekularizace (oslabování vlivu náboženských institucí) či individualizace (oslabování významu tradičních hodnot a růst významu individuálních rozhodnutí ohledně hodnot), vazby mezi domovem, církví a školou s ohledem na náboženskou výchovu dětí zeslabují.¹²

Koncept náboženské socializace je dle nejnovějších definic popisován také jako interaktivní proces, ve kterém sociální aktéři ovlivňují individuální náboženská přesvědčení, neboli proces, kterým lidé získávají náboženské preference. Mít náboženské preference v tomto kontextu znamená upřednostňovat nadpřirozená vysvětlení smyslu, účelu a původu života, vysvětlení, která jednoduše nelze dokázat ani vyvrátit. Tyto preference pak dále ovlivňují náboženská rozhodnutí. Koncept preference akcentuje kontext individuální volby a jako konečný cíl procesu náboženské socializace pojímá náboženské preference, tedy preferovaná vysvětlení odkazující na nadpřirozené události.¹³

V rámci socializace se dítě seznamuje s náboženským světem a přirozeně s tím také s otázkou „*Kdo je Bůh a kde je?*“ Představy o Bohu se formují v průběhu vývoje dítěte a mění se také obraz, jak o něm přemýšlí. Podle Johna Hulla dítě v předškolním věku (3-6 let) uchopuje tuto otázku spíše intuitivním způsobem. Chce konkrétně vyjádřit, kde se Bůh nachází pomocí „*prostorového*“ jazyka – na obloze / nahoře.¹⁴ Poté pojmenovává, kým je. Toto první období můžeme označit jako pohádkovou fázi náboženství (*fairy tale stage of religion*), kdy je Bůh

¹⁰ OKON, Etim, E. Religion as instrument of socialization and social control. *European Scientific Journal*. Roč. 8 (2012), č. 26, s. 136-142: 138-139. ISSN: 1857 – 7881. DOI: 10.19044/ESJ.2012.V8N26P.

¹¹ MILLER, J. LISA. *The Oxford Handbook of Psychology and Spirituality*. New York: Oxford University Press, 2012. s. 153–159. ISBN 978-0-19-972992-0.

¹² VERMEER, Paul. Denominational schools and the (religious) socialisation of youths: a changing relationship. *British Journal of Religious Education*. Roč. 31 (2009), č. 3, 201-211: 201-202. ISSN 0141-6200.

¹³ KLINGENBERG, Maria a SJÖ, Sofia. Theorizing religious socialization: a critical assessment. *Religion*. Roč. 49 (2019), č. 2, s. 163-178: 165-166. ISSN 0048-721X.

¹⁴ HULL, John. God Talk with Young Children. In: STRHAN, Anna, PARKER, Stephen G., RIDGELY, Susan. *Bloomsbury Reader in Religion and Childhood*. London: Bloomsbury Academic, 2017. s. 117-122: 119. ISBN 978-1-4742-5109-9.

nejčastěji přirovnán k „Pánovi“, který žije v oblacích, a dítě k jeho uchopování využívá spíše pohádková, nadpřirozená přirovnání. Přitom si však uvědomuje, že má k Bohu mnohem větší úctu než k jakýmkoliv jiným pohádkovým postavám. Poté dítě přechází do realistické fáze (*realistic stage*), kde už dokáže adekvátněji uchopit představu Boha, která více odpovídá institucionalizovanému chápání, částečně přebíranému z počáteční fáze katecheze. Dítě už dokáže Boha pojmenovat jako „otce“ a přijímá představu, že existují i andělé a další svatí. V této fázi je Bůh v představách dítěte podobnější postavě obyčejného člověka než pohádkové fantazijní postavě.¹⁵ V realistické fázi se dítě většinou nachází mezi šestým a osmým rokem, kdy je jeho cílem lépe pochopit „kde se Bůh nachází“. Od svého okolí může slyšet, že „Bůh je všude“. Podle Hulla je pro dítě ještě náročné zcela pochopit přesný smysl obrazu Boha a může si tak dělat např. legraci, že „mačká Boha“, když do prázdna vznáší svou ruku. V osmi letech už však dítě dokáže obraz všudypřítomného Boha lépe uchopit a je mu jasnější, že pod slovem „všude“ není míněn ani tak prostor jako spíše cosi všeobecně lidského – dítě přijímá představu, že „Bůh je v našich srdcích“, a prohloubení vnitřního vztahu dítěte k Bohu je v této fázi mnohem silnější.¹⁶ V letech od osmi do desíti let dítě chápe Boha jako tvůrce vesmíru a vůdce lidského života. Může cítit Boží lásku, respekt, ale také strach nebo dokonce zmatení ohledně vlastního náboženství a víry. Například ho může milovat a respektovat náboženské učení, ale zároveň se bát Božího trestu, pokud se chová špatně.¹⁷

V poslední vývojové fázi se jedinec nachází mezi dvanácti a osmnácti lety. V tomto rozmezí přechází do tzv. individualistické fáze (*individualistic stage*). Podle výzkumu Ronalda Goldmana už v tomto období vykazuje širokou škálu interpretací Boha – od těch konvenčních až po mystické. Je důležité zmínit, že vztah k Bohu děti mají ve všech zmíněných fázích, pouze o něm vždy dokážou mluvit podle své vlastní úrovně. Podle Goldmana je tak při náboženské výchově typicky kladen důraz na to, že náboženský vývoj dítěte je pomalejší než např. vývoj zkušeností v jiných oblastech a je potřeba dát tak prostor pro pochopení obrazu Boha dítěti jeho čas.¹⁸

¹⁵ GOLDMAN, Ronald. Thinking and Its Application to Religion. In: STRHAN, Anna, PARKER, Stephen G., RIDGELY, Susan. *Bloomsbury Reader in Religion and Childhood*. London: Bloomsbury Academic, 2017. s. 69-74: 71. ISBN 978-1-4742-5109-9.

¹⁶ HULL, John. God Talk with Young Children. In: STRHAN, Anna, PARKER, Stephen G., RIDGELY, Susan. *Bloomsbury Reader in Religion and Childhood*. London: Bloomsbury Academic, 2017. s. 117-122: 119-120. ISBN 978-1-4742-5109-9.

¹⁷ IZZATUNNISA, Izzatunnisa et al. Growth and Development of Religious Souls in Children Aged 8-10 Years. *Education Achievement: Journal of Science and Research*. 2023, s. 1–6: 3. ISSN 2774-2784.

¹⁸ GOLDMAN, Ronald. Thinking and Its Application to Religion. In: STRHAN, Anna, PARKER, Stephen G., RIDGELY, Susan. *Bloomsbury Reader in Religion and Childhood*. London: Bloomsbury Academic, 2017. s. 69-74: 71. ISBN 978-1-4742-5109-9.

2.2. Role rodiny v náboženské socializaci

Jak již bylo zmíněno, v náboženské socializaci hraje důležitý aspekt jedincova rodina, zejména pak jeho rodiče. Víra rodičů má značný vliv i na potencionální víru samotného dítěte. Tento proces je ovšem podmíněn tím, jaký přístup oba rodiče k vlastní víře zaujmají a prezentují ho svému okolí. Podle Zdeňka Nešpora můžeme pozorovat, že pokud dítě pochází z rodiny, kde jeho matka s otcem mluví o víře otevřeně a hlásí se k ní, tak i jejich dítě bude velmi pravděpodobně k náboženské víře směřovat. Může se také stát, že jeden rodič vyznává jinou víru než druhý, nebo je jeden z nich nevěřící. V takovém případě se většinou ukazuje, že se děti zbavují svých náboženských závazků a k žádné víře se osobně nehlásí.¹⁹ Odlišné výsledky přináší výzkum, který provedl tým Deana Hoge, který zjistil, že neexistuje jasná korelace v předávání postoje víry z rodiče na dítě a dítě si spíše bude formovat tento postoj pod vlivem svých vrstevníků. I když se výsledky výzkumů liší, objevuje se podle výzkumu Hoge pozitivní efekt, a to u přenosu náboženské víry mezi matkou a jejím synem.²⁰

Na dítě má však vliv nejen víra jeho rodičů, ale i to, jakým stylem ho rodiče vychovávají. Zejména z toho důvodu, že styl výchovy ovlivňuje ochotu a schopnost dítěte zkoumat a hledat postoje ke své religiozitě. Podle výzkumu Stephena Armeta lze rozdělit a analyzovat tři typy výchovného stylu – autoritativní (tzn. přísní, ale podporující rodiče, vymezují jasná pravidla a hranice, ale zároveň dítě respektují), autoritářský (velmi přísní rodiče, očekávají absolutní poslušnost, pravidla jsou striktní a tresty tvrdé) a permissivní (málo omezující rodiče, větší svoboda a respekt názorů dítěte, málo trestů, případně tresty mírné). Pokud rodič své dítě vychovává v autoritářském stylu, tak jeho potomek bude v rámci procesu socializace spoléhat spíše sám na sebe.²¹ Toto může mít vliv na tzv. vnější projevy religiozity, kdy o sobě nebude jedinec hovořit jako o křesťanovi, a ztratí tak motivaci využívat víru, třeba jen jako nástroj pro dosažení individuálních cílů, nebo se za pomoci víry ochránit před okolními problémy (např. problémy v rodině), kdy je uvažováno, že víra může utišit prožívané strasti a dítě se tak nemusí samo trápit se zpracováním negativních emocí.²² Děti autoritativních rodičů jsou podle Armeta uzavřenější a nedůvěřivější. Autoritativní výchova zdůrazňuje poslušnost, ale spolu se

¹⁹ NEŠPOR, Zdeněk R. Náboženství a vzdělání. In: NEŠPOR, Zdeněk R. VÁCLAVÍK, David a DOLEŽALOVÁ, Iva. *Příručka sociologie náboženství*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2008. s. 216-217. ISBN 978-80-86429-92-2.

²⁰ HOGE, Dean R., PETRILLO Gregory H. a SMITH, Ella I. Transmission of Religious and Social Values from Parents to Teenage Children. *Journal of Marriage and Family*. Roč. 44 (1982), č. 3, s. 569–580: 575-578. ISSN 0022-2445.

²¹ ARMET, Stephen. Religious Socialization and Identity Formation of Adolescents in High Tension Religions. *Review of Religious Research*. Roč. 50 (2009), č. 3, s. 277-297: 278-281. ISSN 0034-673X.

²² GUL, Ferdinand A., NG, Anthony C. Auditee Religiosity, External Monitoring, and the Pricing of Audit Services. *Journal of Business Ethics*. Roč. 152 (2018), č. 2, s. 409–436: 410. ISSN 1573-0697.

správným komunikativním způsobem může být podle Armeta tento styl efektivní při předávání náboženských představ, protože napomáhá mezigeneračnímu přenosu religiozity a podporuje vztahy mezi dítětem a rodičem. Je ovšem důležité zmínit, že každá autoritativní výchova musí být doplněna láskyplnou péčí rodičů. Pokud rodič naopak vychovává dítě liberálnějším přístupem, je pravděpodobné, že dítě nebude tlačeno do prozkoumávání víry rodičů z důvodu respektu individuálního přesvědčení daného jedince. To znamená, že jedinec dostává volnost při výběru jakou náboženskou víru chce přijmout, ovšem existuje pravděpodobnost, že nebude chtít přijmout víru vůbec žádnou. Tím se podporuje autonomie a svoboda v náboženském vývoji dítěte, ovšem může nastat situace, že dítě bude mít problémy s vytvoření vlastní náboženské identity. Děti v liberální výchově jsou také náchylnější k problémům se sebekontrolou a soběstačností.²³

2.3. Role komunity a náboženských institucí

V předchozí podkapitole jsem popsal, jaký vliv má rodina v náboženské socializaci. Je ovšem důležité zmínit, že i samotná rodina je ovlivněna různými aspekty a zejména rolí komunity a náboženských institucí, s nimiž udržuje vazby. Náboženské komunity a tradice formují nejen rodinu, ale i vztahy v ní a také praktiky a způsoby výchovy, jimiž poté jedinci vychovávají své děti. Náboženské instituce také mohou děti oslovovat a povzbuzovat samy a vyzývat je, aby poslouchaly nejen své rodiče, ale také respektovaly autoritu náboženských představitelů a institucionální ortodoxie. Instituce přispívají k tomu, aby rodina a komunita byly silnější a soudržnější. Díky tomu se může utvořit specifická subkultura, která vychází z toho, že se její členové společně identifikují s určitými hodnotami, normami a symboly. Náboženská socializace tedy není izolovaným procesem, který probíhá pouze uvnitř rodiny nebo je čistě rolí rodičů, ale je naopak společným kolektivním procesem. Je to podstatné jak pro rodinu, tak i pro náboženskou komunitu. Tato spolupráce dvou institucí může být nazývána pojmem náboženská ekologie (*religious ecology*). Jejich snahou je poskytnout prostor pro sociální rozvoj a zvnitřnění si náboženských hodnot. Jak nicméně upozorňuje Armet, problém může nastat, když náboženská ekologie potlačuje a neváží si dostatečně výjimečnosti svých členů.²⁴

Hovoříme-li o socializaci do křesťanské tradice, důležitým pojmem, se kterým je potřeba se blíže seznámit, je „katecheze“. Dítě se setkává se světem zbožnosti a je potřeba, aby tomuto světu také adekvátně porozumělo. Proto je důležité, aby se jedinec do náboženské praxe začlenil

²³ ARMET, Stephen. Religious Socialization and Identity Formation of Adolescents in High Tension Religions. *Review of Religious Research*. Roč. 50 (2009), č. 3, s. 277-297: 278-281. ISSN 0034-673X.

²⁴ ARMET, Stephen. Religious Socialization and Identity Formation of Adolescents in High Tension Religions. *Review of Religious Research*. Roč. 50 (2009), č. 3, s. 277-297: 279-280. ISSN 0034-673X.

co nejvhodnější formou. Toho lze docílit za pomoci katecheze, tedy systematického předávání základní věrouky a norem křesťanské víry s využitím pedagogických a didaktických dovedností, které probíhá především během hodin náboženské výchovy na prvních třech stupních vzdělávacího procesu.²⁵ V mnoha případech se o provoz katecheze v křesťanském prostředí stará církev, podobně jako je tomu u náboženské výuky, proto zde můžeme vnímat určité propojení těchto dvou náboženských socializačních nástrojů. Katecheze může být také spojena s pastorační a misijní službou církve a to tak, aniž by ztratila svůj specifický evangelizační charakter.²⁶ Během tohoto procesu se křesťané dostávají do styku s jedinci, kteří neprošli křesťanskou iniciací a mohou na sebe také vzájemně působit, tuto interakci obvykle zprostředkovává katecheta, tedy církví vyškolený učitel náboženství.²⁷

Jak upozorňuje Jos de Kock, je zřejmé, že aby katecheze mohla probíhat úspěšně i v dnešní době, musí se jí přizpůsobit. Dochází tedy k transformacím zastaralé „schválené cesty katecheze“ do modelu, který lze nazvat životním během. Tento zmodernizovaný přístup se více podobá sociálnímu učení a můžeme si ho představit jako propojování křesťanské věrouky se životem mládeže na základě vlastních zkušeností. Vezmeme-li v úvahu, že religiózní zkušenosti vznikají při společných náboženských aktivitách, jako jsou modlitby a zpěv písní, dojdeme k závěru, že právě tyto zkušenosti mohou sloužit jako hlavní cíle učení katecheze. Proto je třeba se zaměřovat na zkušenost, reflexi a jednání. Učení prostřednictvím samotného jednání a následné reflexe tohoto prožitku, na rozdíl od pouhého memorování biblických textů, je způsob náboženského učení, které vychází ze základů sociálně konstruktivistických teorií učení, kdy si jedinec musí význam prožitých zkušeností vytvořit ve své mysli sám a není možné mu jej pouze „shora“ předat. Toto pojetí náboženského učení odráží především vývojový model oddělení role katechety a katechumenů (tj. účastníků náboženské výchovy).²⁸

Podle Jeremyho Ueckera existuje pět hlavních činitelů, které mohou ovlivňovat to, jak se jedinec účastní náboženského společenství a to, jak vnímá vlastní víru. Účast v nějaké náboženské společnosti obnáší většinou přítomnost na bohoslužbách, hodinách náboženské výchovy a především dobrovolnou participaci ve skupinách mládeže s náboženskými

²⁵ ALBERICH SOTOMAYOR, Emilio a DŘÍMAL, Ludvík. *Katechetika*. Praha: Portál, 2008. s. 105. ISBN 978-80-7367-382-6.

²⁶ KOPICZKO, Tomasz. Religious education and atheism. Analyzing the ineffectiveness of catechesis in Poland. *Studia Gilsoniana*. Roč. 4 (2015), č. 3, s. 303-318: 303-304. ISSN 2300-0066.

²⁷ KOPICZKO, Tomasz. Religious education and atheism. Analyzing the ineffectiveness of catechesis in Poland. *Studia Gilsoniana*. Roč. 4 (2015), č. 3, s. 303-318: 314-317. ISSN 2300-0066.

²⁸ DE KOCK, A. Jos. A typology of catechetical learning environments. *International Journal of Practical Theology*. Roč. 18 (2014), č. 2, s. 264-286: 276-282. ISSN 1612-9768.

aktivitami. Vlastní soukromé prožitky víry se projevují takzvanou náboženskou důležitostí, což je míra, do jaké jedinec vnímá, že je náboženství součástí v jeho každodenním životě, a četností soukromých náboženských aktivit, jako je osobní modlitba a četba písem nebo zpěv náboženských písní.²⁹ Z výzkumů vyplývá, že pokud je dítě obklopeno nábožensky založenými vrstevníky, probíhá u nich formování jejich náboženské identity mnohem snadněji, než když je bez této podpory. Tomuto procesu také prospívá, když se osoba nachází na místě, kde se cítí pohodlně, vnímá, že si ho okolí váží a nezaznamenává žádné vnější narušení nebo hrozby. Z toho lze usuzovat, že právě scholy nebo různá duchovní společenství, kroužky a sbory mohou být náboženské socializaci znatelnou oporou.³⁰

2.4. Role písní v náboženské socializaci

Jedním z nástrojů, které mohou na dítě působit v procesu náboženské socializace a usnadňovat jej, je společný zpěv křesťanských písní. Během společného zpěvu totiž dochází podle výzkumu Guntera Kreuze mezi účastníky ke snižování sociálních rozdílů a může být také možným nástrojem pro redukci potencionálních konfliktů. Zpěv také může upevňovat důvěru ve skupině, protože všichni participující se společně podílejí na dosažení společného cíle. Tento proces také může mít další pozitivní přínos, jako je vzájemný respekt, který si mezi sebou jednotlivci budují. Tyto účinky se vyskytují ve skupině nezávisle na její velikosti: nelze říci, že by se pozitivní efekty společného zpěvu zvyšovaly s velikostí skupiny.³¹

Je potřeba také zmínit, že písně lze využívat jako metodu výuky v pedagogické praxi. Jak upozorňuje Julia Supriyadi a kol., využití integrovaného přístupu k tematickému učení se zdá být velmi účinnou metodou při formování žákovy charakteru. Mimo pozitivního charakterního vývoje mohou být písně médiem pro formování prosociálního chování anebo být prostředkem k posílení národního cítění.³²

Zpěv hraje důležitou roli pro dítě bez ohledu na jeho kulturní prostředí. Každé dítě potřebuje nástroj, jak chápat symbolický svět kolem něho a společnost, ve které žije a která

²⁹ UECKER, Jeremy. Alternative Schooling Strategies and the Religious Lives of American Adolescents. *Journal for the scientific study of religion*. Roč. 47 (2008), č. 4, s. 563-584: 569-570. DOI: 10.1111/j.1468-5906.2008.00427.x

³⁰ WANG, Timothy. Religious Identity Formation Among Adolescents: The Role of Religious Secondary Schools. *International Christian Community of Teacher Educators Journal*. Roč. 7 (2012), č. 2, s. 1-5: 2-4. ISSN 1932-7846.

³¹ KREUTZ, Gunter. Does Singing Facilitate Social Bonding?. *Music and Medicine*. Roč. 6 (2014), č. 2, s. 51-60: 51-52. ISSN 1943-863X.

³² JULIA, J., SUPRIYADI, Tedi a ISWARA, Prana Dwija. Development of the Religious Character of the Nation through Learning Religious Songs: Teachers' Perception and Challenges. *Harmonia: Journal of Arts Research and Education*. Roč. 22 (2022), č. 1, s. 103-118: 104. ISSN 2541-2426.

tento svět konstruuje. Jako první „vzdělávací“ nástroj může pro dítě sloužit zpěv, s nímž se děti již od mala obeznamují skrze ukolébavky. Zpěv může napomocť a podílet se na kulturní socializaci dětí. Písňe lze brát za kulturní „uložiště“, z nějž můžeme lépe pochopit jak samotnou kulturu, ze které dítě pochází, tak také způsoby, jimiž je posilována solidarita komunity, a vztahy v ní (tj. mezi jednotlivcem a komunitou, rodinou i kulturou a přírodou). Dětské písňe tak můžeme považovat za něco „univerzálního“, co se objevuje v každé kultuře, ale zároveň jsou obdařeny jedinečným národním charakterem a kulturní hodnotou, která se pro každou společnost mění a je výjimečná.³³

Zpěv ukolébavek u malých dětí je také prvním důležitým nástrojem pro sblížení dítěte s matkou a vybudování si bezpečného prostředí, ve kterém bude jedinec cítit důvěru a prohloubí se tak jejich vzájemné pouto. V tomto věku má pro dítě hlas a jeho specifická intonace během zpěvu uklidňující účinek, a navíc rytmizace písni napomáhá jedinci si osvojit základní cit pro hudbu.³⁴ Intonace, kterou užíváme, když mluvíme na kojence, je mnohem muzikálnější než způsob, jímž mluvíme na své vrstevníky nebo dospělé. Jak velký význam má zpěv a písňe například u nemluvnat potvrzuje výzkum Sandry Trehub, podle níž nemluvnata preferují formu zpěvu před samotnou řečí.³⁵ Mimo pozitivního účinku na rozvoj hudebních dovedností se také rozvíjí dovednosti společenské. Sociální a morální aspekty se prohlubují především předáváním hodnot, norem a celkově kultury jako takové právě skrze zpěv nábožensky laděných písni.³⁶ Ukolébavky a písňe tak v sobě skrývají mnoho témat – jedno z nich je například i vyprávění o vnějším světě. Matka může díky této formě lépe předat dítěti první představy o přírodě, ale také kulturním, sociálním a symbolickém okolí. Skrze písňe se tedy šíří i tradice a dítě se díky tomu stává postupně potenciálním nositelem této tradice, které jsou nejčastěji dítěti interpretovány v kladném slova smyslu – to, co je považováno za krásné a dobré (tj. vztah k mravnímu světu, kulturní hodnoty apod...). Obsahem / tématy písni tak mohou být také mýty, náboženství, obřady, zvyky a způsoby života. Dětské písňe také obsahují strukturální vzorce, jako jsou

³³ DOJA, Albert. Socializing Enchantment: A Socio-Anthropological Approach to Infant-Directed Singing, Music Education and Cultural Socialization. *International Review of the Aesthetics and Sociology of Music*. roč. 45 (2014), č. 1, s. 115-147: 139-140. ISSN 0351-5796.

³⁴ DOJA, Albert. Socializing Enchantment: A Socio-Anthropological Approach to Infant-Directed Singing, Music Education and Cultural Socialization. *International Review of the Aesthetics and Sociology of Music*. roč. 45 (2014), č. 1, s. 115-147: 121-122. ISSN 0351-5796.

³⁵ TREHUB, Sandra E. The developmental origins of musicality. *Nature Neuroscience*. Roč. 6 (2003), č. 7, s. 669-673: 671-672. ISSN 1097-6256, 1546-1726. DOI: 10.1038/nn1084

³⁶ YENI, Indra. Development of Moral and Religious Values for Children through Singing Themed Islamic Songs. In: *Proceedings of the International Conference of Early Childhood Education (ICECE 2017)*. Atlantis Press, 2017, s. 25-28. ISBN 978-94-6252-454-5.

například vzorce náboženské příslušnosti, které mají dopad na konstrukci identity jedince.³⁷ Tyto procesy se dějí globálně a nalézají se jak v křesťanské kultuře, tak i například v kultuře islámu. Zpěv náboženských písní také podporuje děti v rozvoji jejich morálního úsudku, hodnotové orientace a etického chování. Tyto písně také bývají využity ke vzdělávání o základech křesťanské víry.³⁸

Zpívání náboženských písní může být způsobem, jak vyjádřit náboženské citění a názory, udržovat sociální kontakty a získat náboženské vzdělání. Paul Vermeer zmiňuje některé pozitivní účinky náboženského zpěvu na život jednotlivců a komunit. Tyto účinky můžeme pozorovat právě při zpívání náboženských písní s ohledem na obeznamování se s obsahem a významy evangelia. Zpěv pomáhá studovat příběhy a pasáže z Bible, rozvíjet náboženskou slovní zásobu a propojovat náboženská témata s osobním a společenským kontextem. Zpívání náboženských písní je také způsob, jak posílit vlastní víru, a dává jedinci možnost ji sdílet s ostatními. Může také pomoci připravit se na přijetí svátostí, vytvořit pocit společenství a jednoty mezi věřícími a možnost projevit úctu k Bohu. Autor ukazuje, že náboženské písně mohou sloužit ke skupinovému zpěvu při studiu Bible, duchovní obnově, náboženské výuce, náboženských svátcích a dalších akcích. Zmiňuje, že společné zpívání náboženských písní je důležité nejen pro jednotlivce, ale např. i pro celou mnišskou komunitu, která působí jako aktivní subjekt řeholního života. Upozorňuje však, že při společném zpívání náboženských písní je třeba brát ohled na vhodnost písní, úroveň a zájem zpěváků, aktuální potřeby a situaci náboženské obce.³⁹

Na dítě působí nejen samotný spirituální text písně, ale také sociální a fyziologický jev, který se při společném zpěvu dostavuje. Jedná se jednak o aktivování mozkové sítě, někdy nazývané sociální mozková síť (social brain), která je propojená s mentalizací a empatií, jež jednoznačně aktivuje sociální příslušnost jedince a jeho stádové chování. Prokazatelně také podporuje pocit komunity, skupinovou identitu a sdílený záměr.⁴⁰ Dále se začne při zpěvu uvolňovat hormon oxytocin zesilující emoce, a to napomáhá k budování dlouhodobých vztahů s účastníky zpěvu, a také se snižuje hladina hormonu kortizolu, jež vyvolává stres, a jedinec se

³⁷ DOJA, Albert. Socializing Enchantment: A Socio-Anthropological Approach to Infant-Directed Singing, Music Education and Cultural Socialization. *International Review of the Aesthetics and Sociology of Music*. Roč. 45 (2014), č. 1, s. 115–147: 116–117. ISSN 0351-5796.

³⁸ YENI, Indra. Development of Moral and Religious Values for Children through Singing Themed Islamic Songs. In: *Proceedings of the International Conference of Early Childhood Education (ICECE 2017)*. Atlantis Press, 2017, s. 25–28. ISBN 978-94-6252-454-5.

³⁹ VERMEER, Paul. Religious Education and Socialization. *Religious Education*. Roč. 105 (2010), č. 1, s. 103–116: 111–112. ISSN 0034-4087.

⁴⁰ GREENBERG, David M., DECETY, Jean a GORDON, Ilanit. The social neuroscience of music: Understanding the social brain through human song. *American Psychologist*. 2021, roč. 76, č. 7, s. 1172–1185: 1173. ISSN 1935-990X, 0003-066X.

tak může cítit více uvolněný. Především ale spolupráce v jedné skupině obecně dává prostor pro tvorbu skupinové identity.⁴¹

3. Tematická analýza Boha v křesťanských písních pro předškolní děti

V této části práce vycházím z předpokladu, že společný zpěv nábožensky laděných písní může u dětí vzbuzovat kladný postoj k víře a zároveň sloužit k předání konkrétních náboženských konceptů, jako je např. specifická představa Boha. Vzhledem k tomu, že koncept Boha je jedním z klíčových pojmů ve vývoji osobní víry jedince, zaměřuji se ve výzkumu na to, jaké představy Boha a s nimi související role, vlastnosti a hodnoty jsou dětem skrze společný zpěv předávány.

Cílem praktické části je tedy analyzovat koncept Boha ve vybraných křesťanských písních pro předškolní děti, konkrétně se zaměřuji na zpěvník *Zpíváme si písničku 1-5*. Tato kapitola je rozdělena do podkapitol tak, aby poskytla strukturovaný pohled na design celé práce. V kapitole 3.1 popisuji zvolenou výzkumnou strategii. Dále v kapitole 3.2 vysvětluji strategii volby materiálu pro výzkum a charakter přípravy dat. Kapitola 3.3 je věnována popisu konkrétních kroků tematické analýzy.

V kapitole 3.4 systematicky prezentuji výsledky mého výzkumu. V rámci výzkumu se zaměřuji na zodpovězení tří výzkumných otázek.

1. Jakou roli v písních zastává Bůh ve vztahu k dítěti?
2. Jaké jsou typické vlastnosti Boha, které jsou mu připisovány ve vybraných dětských náboženských písních?
3. Jaké hodnoty ve vztahu k Bohu jsou nejčastěji předávány v písních předškolním dětem?

3.1. Zvolený přístup

Pro tuto práci byl zvolen kvalitativní přístup práce s daty, konkrétně tzv. tematická analýza. Tematická analýza umožňuje odhalit a vysvětlit základní vzorce, témata a významy kvalitativních dat. Aby bylo možné hlouběji porozumět perspektivě zprostředkované v textech, je podle tematické analýzy třeba jít nad rámec povrchního obsahu. Podle Virginie Braun a Victorie Clark tato metoda umožňuje výzkumníkům objevit společná vlákna a opakující se témata v souborech dat. Extrakcí a analýzou těchto témat lze získat diferencované porozumění zkoumaným jevům, což umožňuje získat bohaté a kontextuálně podložené poznatky. Tematická

⁴¹ GREENBERG, David M., DECETY, Jean a GORDON, Ilanit. The social neuroscience of music: Understanding the social brain through human song. *American Psychologist*. 2021, roč. 76, č. 7, s. 1172–1185: 1178. ISSN 1935-990X, 0003-066X. DOI: 10.1037/amp0000819

analýza kvalitativních dat má za cíl zlepšit porozumění a znalosti v dané oblasti tím, že poskytuje hloubkové zkoumání dat.⁴²

3.2. Data

3.2.1. Volba materiálu

Pro účely analýzy jsem zvolil zpěvník *Zpíváme si písničku 1-5*. Tento zpěvník je pro analýzu zvolen na základě dvou kritérií, (1) věkového kritéria a (2) kritéria rozšíření.

Věkové kritérium. Vzhledem k cíli výzkumu byla volba materiálu omezena na zpěvníky pro děti. Zpěvník *Zpíváme si písničku 1-5* byl vytipován jako vhodný materiál pro výzkum, protože cílí především na předškolní děti. Zároveň se jeví jako vhodný vzhledem k tomu, že nabízí širokou škálu duchovních písní pro různé příležitosti a jedná se tedy o praktický zdroj využitelný pro rodinný i církevní zpěv.

Kritérium rozšíření. Pro účely výzkumu jsem se pokusil zvolit takový materiál, který je ideálně rozšířený a známý v rámci dětské populace a je aktivně využíván v rámci dětských schol. U takového materiálu totiž lze vzhledem k častému užívání očekávat vliv na charakter představ dětí o Bohu. Při volbě zpěvníku *Zpíváme si písničku 1-5* se opírám o výzkum Jany Veselé, která provedla srovnání vzorku 25 českých zpěvníků dětské křesťanské hudby. Veselá provedla dotazníkové šetření mezi církevními mateřskými školami, které ukázalo, že tento zpěvník patří mezi nejčastěji používané v rámci církevních školek – při hudebních aktivitách jej využívá cca 50 % dotázaných institucí.⁴³ Nejčastějším důvodem obliby je podle Veselé jednoduchost textů, melodie a rytmika písní přiměřené věku dětí. Dalšími zmiňovanými důvody je jejich různorodost a tematická specifická, která umožňuje jejich využití při konkrétních příležitostech v průběhu roku (Vánoce, Velikonoce aj.) a při různých činnostech v rámci mateřských škol, jako jsou např. mše svaté, modlitby, ranní kruh, přivítání či katecheze.⁴⁴

42 BRAUN, Virginia a CLARKE, Victoria. *Thematic Analysis: A Practical Guide*. SAGE, 2021. ISBN 978-1-5264-1729-9.

43 VESELÁ, Jana. *Duchovní písně a jejich vliv na křesťanskou výchovu v církevních mateřských školách*. Praha, 2022. Bakalářská práce (Bc.). Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, Katedra hudební výchovy, s. 35.

44 VESELÁ, Jana. *Duchovní písně a jejich vliv na křesťanskou výchovu v církevních mateřských školách*. Praha, 2022. Bakalářská práce (Bc.). Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, Katedra hudební výchovy, s. 36.

3.2.2. Představení materiálu

Zpěvník vyšel roku 2017 a jeho vydavatelem⁴⁵ je Rosa – vydavatelství spol. s.r.o.⁴⁶. Vznikl kompilací původních pěti zpěvníků, které vycházely pod názvem *Zpíváme si písničku*, obsahuje 142 písní.

Je ve formě kroužkové vazby a doplněn o stejnojmenné CD s nahrávkami písní. Většina jich jsou od skupiny *Ztracená kapela*. *Ztracená kapela* je folkově znějící těleso většinou vystupující na bohoslužbách, svatbách a křtech. Hraje už třicet let a v současnosti skládají hlavně křesťanské písničky pro děti a rodiče.⁴⁷ Ostatní písně jsou i od různých dalších autorů⁴⁸ nebo je autor celkem u dvaceti osmi skladeb neznámý. Z obsahu zpěvníku není patrné, podle jakého klíče je řazen, jelikož nejsou uvedeny v abecedním pořadí. Každá píseň je pro přehlednost očíslována a označena názvem. U každé je také uveden autor textu a hudby.⁴⁹ Vzhledem k tomu, že jsou určeny pro děti, tak jsou spíše kratší a skládají se průměrně ze dvou až tří slok.⁵⁰ Obal zpěvníku je bohatě ilustrovaný kresbami, které jsou přizpůsobeny dětskému publiku.

3.2.3. Příprava dat

Proces přípravy dat sestával z následujících dvou kroků:

Seznámení s materiálem. V první fázi jsem provedl prvotní průzkum materiálu. Celý zpěvník jsem prolistoval, abych se seznámil s jeho strukturou, obsahem a názvy všech skladeb. Za účelem získání kontextuální znalosti jsem provedl rešerši autorů zpěvníku a zjistil, že buď písně sami složili nebo je přebrali od jiných písničích křesťanské písně, aby je následně postupně publikovali v rámci jednotlivých dílů zpěvníku (1-5), z nichž je seskládán tento sjednocený zpěvník. Jako poslední krok prvotního průzkumu materiálu jsem pročetl texty všech písní, abych se obeznámil s jejich obsahem.

⁴⁵ Tato společnost působí zejména na křesťansky orientovanou tvorbu různých žánrů. Jejich hlavní činností se skládají z dovozu populární hudby, vážné hudby, zprostředkovávání cizojazyčných filmů s křesťanskou tematikou a v neposlední řadě z vlastní výroby audiovizuálních děl. Firma sídlí v Praze, ale provozují i e-shop gimel.cz

⁴⁶ Gimel.cz [online]. Dostupné z: <https://www.gimel.cz/> [cit. 2023-08-26].

⁴⁷ Cirkev.cz. *Ztracená kapela*. In: Cirkev.cz [online]. Dostupné z:

https://www.cirkev.cz/public/media/cp_news_archive/ztracena-kapela.pdf [cit. 2024-03-30].

⁴⁸ Pavel Svoboda, Jana Svobodová – Březovská, Daniel Henych, Jana Peřtová, Petra Koudelková, Štěpán Filčík, Jiří Zajíc, Petr Chroust, skupina Žalm 100, Jana Růžičková, Květa Kotápišová, Věra Gajdošíková, Luděk Rejchrt, Libor Földesi, Karel Václav Holan – Rovenský, Vojtěch Král, J.J. Roux, Martin Gřiva, Marie Dvořáková,

⁴⁹ Všechny skladby mají také svůj notový zápis, u kterého jsou nejen noty, ale i akordy. Písně jsou uvedené v houslovém G klíči. U notového zápisu je **uvedena** vždy první sloka a ty zbylé jsou **uvedeny** níže. Na konci zpěvníku je abecední seznam všech písní, který nahrazuje obsah a umožňuje rychlé vyhledání požadované skladby.

⁵⁰ Nejkratší píseň „Vše dobré, co máme“ (s pořadím 3) obsahuje pouze 1 slokou, nejdelší píseň „Kdo to byl“ (s pořadím 88) obsahuje 10 slok.

Strukturální kódování. V rámci přípravy dat jsem využil tzv. strukturální kódování, které podle Johnnyho Saldaña umožňuje identifikaci rozsáhlejších segmentů textu zachycujících širší témata. Tyto segmenty pak mohou být základem pro hloubkovou analýzu.⁵¹ Při identifikaci těchto pasáží jsem postupoval následovně. Vždy jsem si přečetl celý text zkoumané písně. Vzhledem k výzkumným otázkám jsem nejdříve vyhodnocoval, jestli zkoumaná píseň obsahuje jakýkoliv výskyt slova „Bůh“, „boží“. Pokud píseň splnila toto kritérium, zařadil jsem ji do seznamu zkoumaných písní, který jsem si vytvořil v tabulkovém editoru Excel. Pokud píseň tuto podmínku nesplnila, byla řazena do seznamu také, ale barevně jsem zaznačil její zařazení přehledně tak, aby bylo jasné, že se jedná o text, v němž se hledané téma nevyskytuje, viz Tabulka 1.⁵² Do tabulky jsem zařadil vždy úryvek zachycující hledané klíčové slovo. Vzhledem ke snaze zachytit bezprostřední relevantní kontext hledaného slova „Bůh“ nebo „boží“ jsem do tabulky zaznamenával co nejdélší části písňových textů. Většinou se jednalo o verš, případně celou sloku písně. Pokud se v textu nacházelo více zmínek klíčových slov v různých částech skladby, zapsal jsem úryvky za sebe tak, aby na sebe navazovaly, ale pečlivě jsem zvažoval, abych tímto spojením za žádnou cenu nezměnil kontext celého úryvku. Díky tomuto procesu jsem se důkladně seznámil s každou skladbou tak, abych dokázal identifikovat první opakující se témata. Celkem se do zdrojové tabulky zapsalo 133 úryvků, ve kterých bylo jakýmkoliv způsobem zmíněno „Bůh“ nebo „boží“ vlastnosti, působení apod. To znamená, že se vyřadilo pouze 9 skladeb z celkového počtu.

Tabulka 1 Zdrojová data / úryvky

Skladba (pořadí ze zpěvníku)	Klíčová část skladby
82.	Zní aleluja v dáli, klaňme se Kristu Králi, vzkříšen žije dál. Přichází vítěz boje, jde si pro stádo svoje, pastýř, syn a Král. Oslaven duch, na kterém Bůh ukázal svou moc.
83.	
84.	Tebe i s parahoy Hospodin stvořil(liška říká jelenu). To všechno pátý den vymyslel Pán Bůh, před tím však noc i den, travičku i vzduch. Chytrá liška všem nám řekla, kdo je Stvořitelem. Dobrý bůh - ten vládne všemu - nejsem z toho jelen.

⁵¹ SALDAÑA, Johnny. *The coding manual for qualitative researchers*. 2. vyd. Los Angeles: SAGE, 2013. s. 100. ISBN 978-1-4462-4736-5.

⁵² Toto rozdělení jsem zavedl z důvodu zjištění množství a charakteru nepoužitých skladeb, což může být zajímavá informace při prezentaci výsledných dat.

3.3. Analýza dat

Analýza jako taková byla rozdělena do dvou kroků: deskriptivního kódování a tematizace. Při deskriptivním kódování je v prvním kroku systematicky zkoumán a kódován vybraný materiál a jsou identifikovány klíčové prvky a vzory. Následně během tematizace dochází k seskupování kódů do širších témat nebo kategorií. Analýza spočívá ve vyhledávání vzorů a vytvoření tematické sítě, která pomáhá lépe porozumět datové sadě. Tímto způsobem lze identifikovat hlavní témata, která se v datovém materiálu opakují, a získat hlubší vhled do zkoumaného jevu.

3.3.1. Deskriptivní kódování

Pro potřeby následné analýzy bylo nutné na základě zdrojových úryvků vygenerovat tzv. kódy. Jako kódy ve své práci nazývám klíčové opakující se motivy. Proces extrahování potřebných motivů jsem prováděl pomocí tzv. deskriptivního kódování,⁵³ které umožňuje „shrnutí do jednoho slova nebo krátké fráze – nejčastěji podstatného jména – základní téma pasáže kvalitativních dat.“⁵⁴ Tato metoda mi pomohla identifikovat konkrétní témata spojená s rolemi, typickými vlastnostmi a hodnotami, jež jsou v písních přisuzovány Bohu a které vycházejí z výzkumných otázek. Během kódování jsem nacházel různé motivy jako například Bůh jako stvořitel nebo Bůh jako autorita.

V první fázi kódování jsem pouze zapisoval kódy do jednotlivých sloupců u zdrojových úryvků tak, aby byly mezi sebou jasně rozděleny. Nezkoumal jsem, jestli už je podobný kód v tabulce zanesen, protože mi šlo hlavně o to, zaznamenat všechny kódy tak, jak byly explicitně použity v daném úryvku, viz Tabulka 2. Díky tomuto kroku jsem měl připravené jednotlivé motivy, které byly co nejméně pozměněné, a nemohlo tak dojít ke zkreslení nebo jinému subjektivnímu zásahu do esence kódu.

Tabulka 2 Příklad kódů

R	S	T	U
Kód: Bůh beránek boží	Kód: Bůhu zpívat	Kód: Bůh naslouchá(pros by/modlitby)	Kód: Bůh pracoval / pracuje

⁵³ SALDAÑA, Johnny. *The coding manual for qualitative researchers*. 2. vyd. Los Angeles: SAGE, 2013. s. 100-101. ISBN 978-1-4462-4736-5.

⁵⁴ SALDAÑA, Johnny. *The coding manual for qualitative researchers*. 2. vyd. Los Angeles: SAGE, 2013. s. 102. ISBN 978-1-4462-4736-5.

V druhé fázi kódování jsem se již zaměřoval na detailní zaznamenání všech kódů, u kterých mohlo dojít v první fázi k přehlédnutí. Nejdříve jsem si ještě jednou přečetl celý úryvek. Poté ho podrobně pročítal slovo od slova, abych objevil skryté zmínky témat. Protože jsem tento proces nechtěl narušovat dohledáváním již zapsaného kódu, vždy jsem ho zařadil na konec řádku s vypsanými kódy. Tímto způsobem došlo k vygenerování mnoha duplicitních kódů, ovšem s relativní jistotou, že jsem vyčerpal zkoumaný úryvek.

V poslední fázi bylo potřeba vytřídit sesbírané kódy tak, aby se daly považovat za unikátní. K této separaci jsem využil funkce MS Excel Najít a nahradit, která dokáže v dokumentu vyhledat všechny výskyty zadaného slova, nebo jeho části. Postupoval jsem systematicky od prvního kódu zleva, až jsem došel na konec řádku / hlavičky s vypsanými kódy. Jako příklad uvedu zjišťování, zda se v kódech vyskytuje vícekrát téma pracujícího Boha. Vyhledal jsem pomocí funkcionality části slov prac a prac, když jsem objevil shodu, porovnal jsem kontext kódu a byly-li totožné, jeden z nich se odstranil. Po dokončení práce s nástrojem jsem si všechny kódy ještě jednou přečetl pro získání aktualizovaného povědomí o nasbíraných kódech. Ihned po přečtení jsem ještě jednou mezi sebou porovnával podobné kódy, abych naprosto vyloučil jejich podobnost. Po ukončení procesu kódování bylo k dispozici 67 unikátních kódů.

Když jsem měl jasně definované všechny kódy, mohlo se začít se zaznamenáváním, ve kterých písních se vyskytují. Postup byl systematický od první skladby. Vždy jsem se pousnul o celý řádek dolů, abych si případný kód mohl hned zkontrolovat s prvním ukotveným řádkem / hlavičkou všech zaznamenaných kódů. V případě, že se v úryvku objevil kód nebo zmínka, ihned jsem označil buňku příslušného sloupce hodnotou 1, viz Tabulka 3. Tento systém jsem zvolil kvůli přehlednosti, kdy je hned z protnutí jasné, ke kterému úryvku kód náleží, a také mi umožnil konečné sečtení výskytu všech kódů v sloupci pomocí funkce SUM.

Tabulka 3 Výskyt kódu v úryvku

Skladba (pořadí ze zpěvníku)	Klíčová část skladby	Kód: Bůh ochránce (nebojíme se/ hledá / uschoval / při nás / nese)	Kód: Bůh pravdivý / laskavý (cnostný/moudrý / spravedlivý /)	Kód: Bůh Ježíš / Ježíř (Kristus / ježíšek / ztratil se)	Kód: Boha hledat (schovený / narodil / ztratil se)	Kód: jediný bůh / Jednoho boha	Kód: Bůh přichází (v ejdi) / sestoupil	Kód: Bůh do nás Boha	Kód: prosit Boha (pokleknout Bohu)	Kód: Boží moc (ukáz al) (nás ovlivňuje)	Kód: Bůh beránek boží	Kód: Bůh naslouchá (prosby/ zpívá / modlitby / pracuje / laskav)	Kód: Bůh dobrý/m (pozivá) / má otevřené dveře (dlaně/bránu) / přijímá nás / má místo	Kód: Bůh říká miluj lidí
82.	Zní aleejka v dál, kláříme se Kristu Králi, vzkříšen žije dál. Přichází vítěz bojů, jde si pro stádo svoje, pastýř, syn a král. Oslaven duch, na kterém Bůh ukázal svou moc.			1			1		1	1				

Jako zvláštní skupinu jsem si zaznamenával i zmínky různých opakujících se slov, která ovšem neměla souvislost s výzkumnou otázkou. Tento sběr jsem podnikl z důvodu možného

využití při prezentaci výsledků, protože by mohly sloužit jako podpora zjištěných konceptů. Pojmenoval jsem si je pracovně „zmínky“ a jednalo se o slova jako děti, zvíře, jídlo, nebe atd.

3.3.2. Tematizování

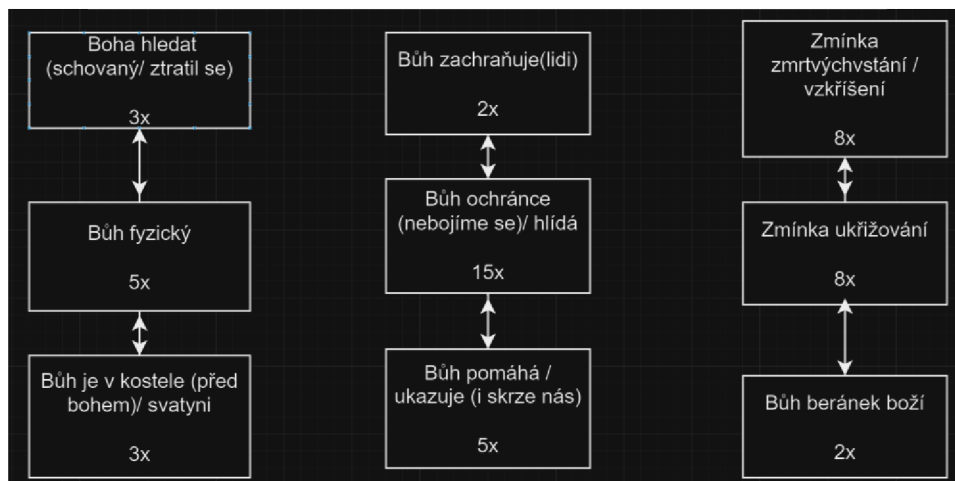
Nashromážděná data v podobě unikátních kódů bylo potřeba induktivně spojit do nadřazených obecnějších (zastřešujících) témat. Témata lze chápat jako obecnější motivy či vzorce, které spojují ty kódy, u kterých se nachází sdílený význam. To znamená, že se nemůže jednat o pouhé shrnutí jednotlivých kódů, ale měla by být zřetelně sjednocena pod jedním konceptem.⁵⁵ Témata budou sloužit pro konečné zodpovězení výzkumných otázek.

Proto, aby bylo možno vygenerovat témata, bylo zapotřebí začít kódy poprvé seskupovat podle jejich možných významových propojení. Toho jsem dosahoval pomocí neustálého porovnávání a kritické reflexe. Kódy se rozdělily podle jejich jasných významových rozdílů, např. Bůh milostivý x Bůh přísný, ty s významovými překryvy byly spojovány. Bral jsem také v potaz počet výskytů jednotlivých kódů. To znamená, že když byl kód ve zdrojových datech přítomen pouze na jednom místě, oddělil jsem ho od zbytku pracovních skupin do separátní skupiny, která sdružuje „jednozmínkové“ kódy. V momentě, kdy byly kódy rozděleny tak, že nebyl žádný kód osamocený, byly tedy minimálně v páru viz Obrázek 1, jsem pokročil k dalšímu sdružování. Kódy jsem vizuálně rozdělil v nástroji „drawio“⁵⁶, který je vhodný pro práci s diagramy a myšlenkovými mapami. Jeho největší výhodou pro uživatele je zejména velký výběr nástrojů, jenž slouží pro přehlednost záznamů, a také dostupnost, protože v něm lze pracovat zdarma, bez poplatků, pouze s aktivním účtem Google. V programu jsem vytvořil tematické skupiny, které jsou podrobněji rozdělené do sloupců, aby bylo na první pohled vidět, které kódy k sobě patří.

⁵⁵ BRAUN, Virginia a Victoria CLARKE. *Thematic analysis: a practical guide*. London, Thousand Oaks, California: SAGE, 2022. s. 120-122. ISBN 978-1-4739-5323-9.

⁵⁶ draw.io. [cit. 23.03.2024]. Dostupné z: <https://app.diagrams.net/>.

Obrázek 1 Seskupení kódů

Znovu jsem prozkoumal nově vzniklé skupiny, abych se ujistil, že se nic nepřehlédlo a že jsou v tomto stavu konzistentní. Těchto skupin bylo po prvním kategorizování celkem šestnáct. Zatím nebyly nepojmenovány, protože by byl jejich popis příliš vágní.

V druhé fázi tematizování se dokola prozkoumaly všechny vzniklé skupiny. Když jsem mezi nimi objevil významovou korelaci, spojil jsem je do většího celku, jenž se již pracovním pojmenoval nadřazeným spojujícím prvkem. Vždy bylo zapotřebí každou skupinu rozebrat a ujistit se, že neobsahuje kódy, které by byly vyloženě v rozporu s krystalizujícím se tématem. Pokud se takový kód objevil, vyřadil jsem ho a přidal k nově nezařazeným. Byl-li kód sporný a nebyl plně v souladu s konceptem, ponechal jsem ho uvnitř skupiny pro srovnání v dalším kole obecnějšího sdružování. V momentě, kdy nešlo dále pokračovat v přesouvání malých skupin, jsem započal finální fázi tematizování, její cílem je vytvoření a pojmenování finálních obecných vystihujících témat. Pro tyto účely se muselo vždy sepsat centrální organizační koncept a stanovit jeho hranice.⁵⁷ Poté už jsem jen celku zvolil výstižný název, z něhož bude zřejmé, jaké téma uchopuje.

3.4. Výsledky

Po ukončení analýzy dat bylo vygenerováno těchto šest témat: Bůh vládnoucí, Bůh dávající, Bůh průvodce, Bůh milující, Bůh přítomný, Bůh Ježíš, Bůh trojjediný. Jednotlivá témata jsou v materiálu zastoupena nerovnoměrně, jak lze vidět ve sloupci celkové zastoupení, viz Tabulka 4. Počet sdružených kódů nehraje v určení významnosti konkrétního tématu roli, data ve sloupci jsou pouze doplňující, ale mohou poskytnout kontext, jak je téma rozvětvené.

⁵⁷ BRAUN, Virginia a Victoria CLARKE. *Thematic analysis: a practical guide*. London, Thousand Oaks, California: SAGE, 2022. s. 122-123. ISBN 978-1-4739-5323-9.

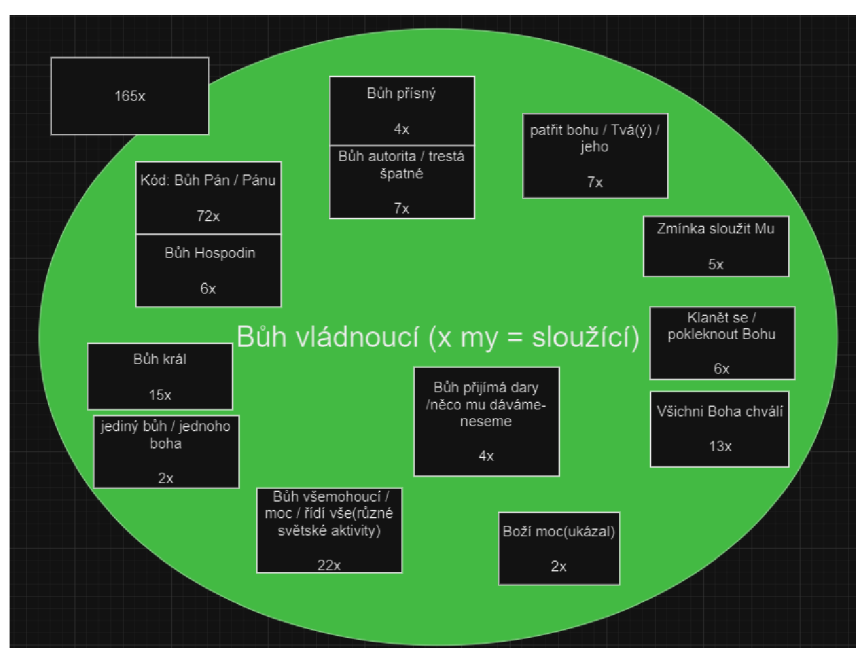
Tabulka 4 Přehledová tabulka výsledných témat

	Pořadí četnosti (sestupně)	Celkové zastoupení v materiálu	Počet sdružených kódů
Bůh vládnoucí	1.	165 výskytů	13
Bůh dávající	2.	102 výskytů	11
Bůh průvodce	3.	87 výskytů	9
Bůh Ježíš	4.	75 výskytů	6
Bůh milující	5.	74 výskytů	7
Bůh přítomný	6.	54 výskytů	11
Bůh trojjediný	7.	22 výskytů	3

3.4.1. Bůh vládce

Téma Boha vládce uchopuje koncept Boha jako suverénního vládce, který má absolutní moc a kontrolu nad osudy lidí. V tomto pojetí Bůh aktivně ovládá všechny aspekty lidské existence. Jeho vůle je nezpochybnitelná a jeho rozhodnutí jsou konečná. Bůh vládce pečlivě rozhoduje o osudech svých poddaných. Například v zařazeném kódu *Boha krále*, který vládne svému království s nekompromisní autoritou, můžeme sledovat právě popsanou vlastnost. Jeho vládnutí, které je spravedlivé a věčné, lidé považují za nutnost a jsou mu za něj vděční. Jako vládce má Bůh také možnost trestat a odměňovat skutky, takže může někdy působit velmi autoritativně. Lidé mu projevují úctu a oddanost nejen proto, že jsou jeho poddanými, ale lze říci, že se mu podrobují z lásky. Téma se skládá z 12 kódů, které jsou oporou pro vznik tohoto tématu.

Obrázek 2 Téma: Bůh vládce

Nejčastější zmínkou v kontextu vládnutí bylo nazývání *Boha Pánem*. Tento kód se v datech nacházel v 72 výskytech. Bůh prezentovaný tímto způsobem se dá považovat za někoho, kdo je v hierarchii nad námi, a my jsme jeho služebníci, kteří jsou připraveni mu bezmezně sloužit. K tomuto oslovení se váže vyznávání velké úcty a respektu: „...na věky Pane Bože veliký“⁵⁸. V mnoha případech je kód *Pán* přítomen jako jistý způsob oslovení. V kontextu dětské písně figuruje v podstatě jako dospělá osoba, ke které promlouvají s úctou, a hovoří o ní slušným až zdvořilým způsobem, ovšem oslovují ji formou tykání: „Ó, Pane, slyš prosby mé“⁵⁹,

⁵⁸ Skladba 109.

⁵⁹ Skladba 13.

„Pane Ježíši, posílám ti velkou prosbu“⁶⁰. Tímto kódem je také zdůrazňováno, že se nemá Bohu vzdorovat, je třeba se podrobit jeho vůli: „Když to tak chce Bůh, můj Pán, já odpovím tak se staň“⁶¹. Dále je *Pán* prezentován jako někdo, kdo výslovně dává příkazy: „To Pán Bůh poručil“⁶². Do souvislosti s kódem Bůh je také možné postavit nazývání Boha Hospodinem (vyskytující se celkem šestkrát v rámci datového souboru), tedy původně staroslověnským označením pro Pána: „Hlahol Hospodinu celá země, radostně služ Hospodinu, vězte, Hospodin je Bůh“⁶³.

Častým kódem, který lze spojit s tématem vládnoucího Boha, je kód *Bůh král*. V celém materiálu se objevuje patnáctkrát. Jedná se typicky o zdůraznění toho, že je Bůh někdo, kdo vládne jednak individuu, tedy mně: „Pán Ježíš je Králem mým“⁶⁴, ale zároveň i všemu na celém světě: „Bůh je král veliký nad celou zemí“⁶⁵. Také se zdůrazňuje vztah lidí k Bohu králi, a to jasně podřízený ve smyslu dobrovolně poddaných, kteří se zavazují sloužit svému vládci: „Prapor Boží slávy světem neseme, sloužit svému Králi budeme“⁶⁶. V materiálu můžeme vnímat Boha jako krále, který vládne celé zemi, ale království, ze kterého panuje, se nachází v nebi: „Pane a Bože, nebeský Králi“⁶⁷. Je zajímavé, že je také explicitně za krále označován Ježíš Kristus jako důkaz Božího vládnutí na zemi: „Navíc tento sedmý den nad jiné byl povýšen, Boží Syn a Kristus Král.“⁶⁸

Další významové propojení s tématem vládnutím je to, že lidé Bohu dobrovolně a aktivně projevují respekt prostřednictvím nějakého silného gesta. V tomto případě se jedná o kód *klanět se Bohu*, který je typicky spojen s projevem úcty nebo oslavy Boha ze strany věřících. Je zmíněn v šesti písničkách. Bohu je třeba se klanět v případě narození Ježíše Krista: „K pánu narozenému pojdte ze všech stran! Klaňte se a čest mu vzdávejte“⁶⁹ i zmrtvýchvstání: „Svět se sklání před Kristovým zmrtvýchvstáním“⁷⁰. I v případě, že se o Bohu mluví pouze soukromě, jsou tyto výroky provázeny uctivými gesty: „Poklekám se slovy: Buď oslaven můj Pán“⁷¹.

⁶⁰ Skladba 30.

⁶¹ Skladba 92.

⁶² Skladba 15.

⁶³ Skladba 72.

⁶⁴ Skladba 17.

⁶⁵ Skladba 95.

⁶⁶ Skladba 28.

⁶⁷ Skladba 55.

⁶⁸ Skladba 122.

⁶⁹ Skladba 116.

⁷⁰ Skladba 137.

⁷¹ Skladba 60.

Dalším typem gesta adresovaného Bohu je přinášení nebo odevzdání darů. Tyto situace v písničkách jsem spojil s kódem *Boha přijímajícího* a je možné zde sledovat potřebu projevení vděku svému vládci materiálním způsobem: „Chléb a víno neseme ti, Bože náš“⁷². Dále se s Bohem dělíme o naše problémy, u kterých věříme, že nám pomůže vyřešit jako správný vládce: „Co chceme napravit, to Ti teď přinášíme“⁷³. Přinesený dar může mít charakter i naprostého odevzdání všeho co máme, protože to náleží vládci: „neseme Ti vše, co máme, co těší i mrzí. Neseme Ti vše, co máme, máma, já i děda“⁷⁴.

To, že je Bůh vládcem dobrým, lze vyznívat v případě kódu *všichni Boha chválí*. Tento kód byl identifikován u třinácti skladeb. Tato chvála se nemusí pojít přímo k určitému skutku, prostě je Bůh chválen jen za to, že existuje: „všechno volá jedním dechem: chvála Pánu Bohu“⁷⁵, „všichni Boha chválí“⁷⁶. Boha chválí všichni stejně jak děti, dospělí nebo zvířata: „ptáčky zpívají, to pána chválí, to Pána chválí“⁷⁷. Zde se přímo chválí dříve zmíněný *Bůh Pán*: „Všechno vzdává Bohu čest, chválí svého Pána“⁷⁸.

Téma Boha vládce je rovněž spojeno s vytvořením autoritativní představy Boha, tudíž kódu *Bůh autorita*. Tento kód jsem v materiálu v různých podobách identifikoval na šesti místech. Bůh v této pozici vystupuje jako mravní strážce, který hodnotí naše chování, na jehož základě se rozhoduje, jestli jsme hodni jeho lásky, nebo ne. Vlastností, která je v tomto případě zdůrazňována na straně věřících, je poslušnost: „Pán Bůh má poslušné [hvězdičky/sluníčko, ptáček/fialky] rád“⁷⁹, „jen se bojím, že jsi nebyl vždycky se mnou spokojen“⁸⁰. Také Bůh ve své autoritě trestá po zásluze špatné chování: „To je Jonáš zbabělec, ten, co zradil Boží věc. Bohu ale neunikl“⁸¹, „Nezapomeň: Bůh tě vidí! Nezvykej si šidit, krást!“⁸² Bůh jako autorita také nepřipouští projev nelibosti s jeho jednáním a rozhodnutím: „I toť nevděk, jsem ti málo?“ Od srdce ji přijmi, hochu, kvůli ní tě rýpnu trochu“⁸³.

Vztah podřízenosti věřících Bohu vládci je zdůrazňován v kódu *Patřit Bohu*. Bůh vlastní lid je přítomen v sedmi písničkách. Bohu podřízení lidé ovšem nejsou vlastněni proti své

⁷² Skladba 62.

⁷³ Skladba 66.

⁷⁴ Skladba 106.

⁷⁵ Skladba 39.

⁷⁶ Skladba 65.

⁷⁷ Skladba 61.

⁷⁸ Skladba 87.

⁷⁹ Skladba 15.

⁸⁰ Skladba 27.

⁸¹ Skladba 64.

⁸² Skladba 113.

⁸³ Skladba 96.

vůli, naopak touží po tom patřit Bohu, nemohou se dočkat toho, až budou jeho: „už chceme být navěky Tvé“⁸⁴. Že patříme Bohu, se dá v úryvcích pozorovat i zdůrazňováním výrazů „jeho“ nebo „tvoje“: „A my chceme zůstat jeho dětičky“⁸⁵. Bůh v písních i doslova chce, abychom směřovali k tomu, mu patřit: „Křtíte dospělé i děti. Křest jim bude znamením, že mi patří“⁸⁶.

Bůh je v tomto kontextu také extrémně mocný a moc funguje jako vlastnost, která se k jeho vládnutí pojí. Tento kód [*Bůh všemohoucí / moc*] se v materiálu nachází dvacet dvakrát. Největší zastoupení moci se váže k Božské vlastnosti všemohoucnosti. Bůh je všemohoucí, řídí vše světské i mimosvětské: „všemohoucí Pane, otevř nám svoje štědré dlaně“⁸⁷, „Pane Bože náš, vše v své ruce máš“⁸⁸, „[andělé] se v nebi klaní, děkují i za nás lidi Bohu, který všechno řídí“⁸⁹. Boží moc ovlivňuje všechny lidi: „On se o nás všechny stará“⁹⁰. Bůh má potřebu svoji moc dokazovat, abychom věřili, že je pravý vládce: „Oslaven duch, na kterém Bůh ukázal svou moc“⁹¹. A také pro Boha neexistují nemožné věci: „Nic u Boha mého není nemožného“⁹².

Kód *Sloužit Bohu* také indikuje podřízený vztah k Bohu jako k vládci. I když není v tomto kontextu tato aktivita povinná, je zřejmé, že je Bůh zadavatel a příjemce našich služeb, které ale mají charakter výzvy, nabídky k (dobrovolné) službě. Tímto způsobem je popsán v pěti písních. Služby nejsou mířeny na konkrétní jednotlivce, ale naopak by mu měli sloužit všichni: „Všechno je k slávě Boží, všechno slouží jen jemu“⁹³. Někdy se služby prezentují přímo jako práce pro Boha: „Pro velkého, pro malého Pán dost práce má. Když své síly nabídneš, hned tě zaměstná“⁹⁴. Za službu se v tomto případě dá také považovat odevzdání sebe sama: „I nás, Pane, použij si, jako toho osla kdysi“⁹⁵.

3.4.2. Bůh přítomný

Téma přítomného Boha je vystavěno na základě kódů, jako jsou Bůh přichází či Bůh něco říká. Toto téma popisuje způsob, jak Bůh s lidmi v písních interaguje: Bůh na lidi v tomto kontextu působí, jako by byl součástí jejich vnímání a aktivně, nebo i jen pasivně ovlivňoval jejich životy. Lidé tyto božské zásahy pozitivně oceňují a spojují tyto jevy se silnými emocemi.

⁸⁴ Skladba 13.

⁸⁵ Skladba 85.

⁸⁶ Skladba 108.

⁸⁷ Skladba 20.

⁸⁸ Skladba 24.

⁸⁹ Skladba 44.

⁹⁰ Skladba 47.

⁹¹ Skladba 82.

⁹² Skladba 114.

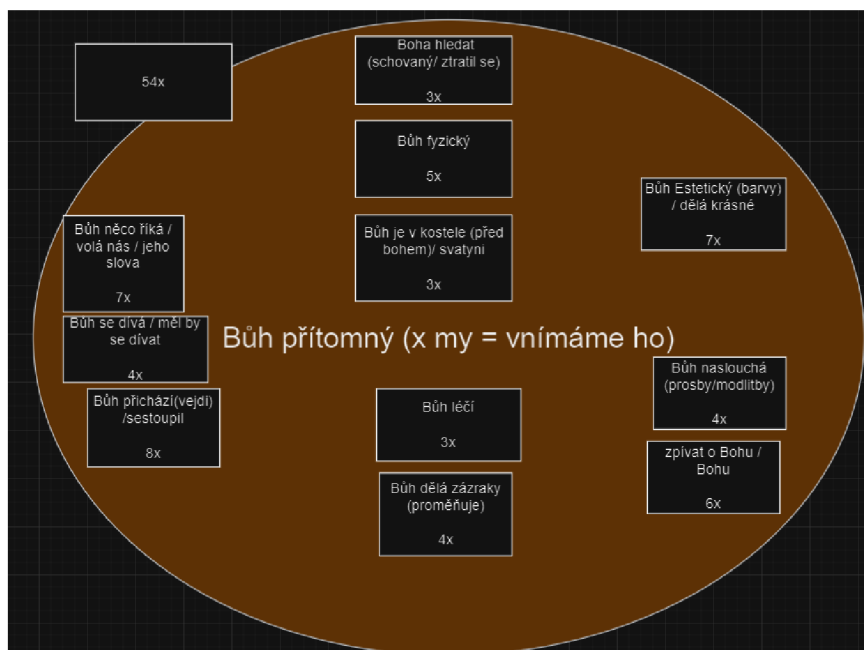
⁹³ Skladba 39.

⁹⁴ Skladba 59.

⁹⁵ Skladba 70.

Boží přítomnost se projevuje skrze různé nadpřirozené jevy, které působí na prožitky lidí a napomáhají k vytvoření uceleného obrazu Boha, který je jim blízko.

Obrázek 3 Téma: Bůh přítomný

Prvním kódem, který slouží k opoře tématu přítomného Boha, je kód *Bůh něco říká nebo nás volá*, který lze identifikovat v sedmi skladbách. Když Bůh něco říká, lidé v písních ho chtějí poslouchat: „když ho budem poslouchat“⁹⁶. Jsou si jistí, jak toto božské volání zní: „známe Tvůj hlas, kterým nás voláš“⁹⁷. Spadá sem také zmínka božích slov, což jsou fráze v písních, které nějakým způsobem odkazují k textu Bible. Právě Bible slouží jednoznačně jako propojení s Bohem, můžeme jej vnímat jako přítomného skrze texty, jež obsahuje: „Slovům Tvým, Ježíši opravdu věřit“⁹⁸, „Kreslil Ježíš obrázky? Ne, pouze slovy všechno zachytil. Podobenství Ježíšova posloucháme vždycky znova“⁹⁹. Toto boží slovo je v písni použito i ve smyslu slibu, který lidem dává: „Boží sliby vždy se splní, přichází již Mesiáš. Bůh vždy za svým slovem stojí, jeho věrnou lásku znáš“¹⁰⁰.

Dalším významným kódem, který je zastřešen obecným tématem přítomného Boha, je kód *Bůh přichází*. Celkem osm písní obsahuje nějakou formu přicházení Boha na zemi. Jedním z těchto případů je příchod Ježíše na zemi narozením: „Požehnaný jenž přichází ve jménu

⁹⁶ Skladba 11.

⁹⁷ Skladba 12.

⁹⁸ Skladba 5.

⁹⁹ Skladba 133.

¹⁰⁰ Skladba 40.

Páně¹⁰¹. Nemusí se však vždy nutně jednat o pozemský pobyt Ježíše, boží přítomnost může být vyjádřena v našich myšlenkách, Bůh může také přijít skrze naše nejbližší: „Přicházím s maminkou, když ty ji máš tak rád“¹⁰² nebo se popisuje jakési vědomí božské pomoci, které ke mně přijde, když ji potřebuji: „Celý život Tvoje moc přichází mi na pomoc“¹⁰³ „Zpívat o tom, jak chodí Bůh lidem na pomoc“¹⁰⁴. Dále se může jednat o příchod Ježíše po zmrtvýchvstání: „Přichází vítěz boje [se smrtí]“¹⁰⁵.

Boží přítomnost je také zachycena kódem *Bůh se dívá*, což je další aktivita, kterou Bůh k tomu, aby dávala smysl, musí vykonávat aktuálně, přítomně. Tento jev je zmíněn ve čtyřech skladbách. Může jít o nahlížení Boha na svět z nebe: „na nebi k nám shlíží dolů“¹⁰⁶. V jedné skladbě jsou si lidé božského nahlížení vědomi a snaží se tuto pozornost přilákat, aby je to učinilo šťastnými: „Pozvednu ruce a zatleskám, ať uvidí mě Pán“¹⁰⁷. Případně může jít o přilákání boží pozornosti v okamžiku, kdy jej potřebujeme, aby se podíval a pomohl nám: „Pane nespí, podívej se, loď se potápí, plavu k břehu s Tvojí pomocí“¹⁰⁸. To, že Bůh se dívá, může fungovat také jako apel ke změně našeho chování k lepšímu: „Nezapomeň: Bůh tě vidí! Nezvykej si šidit, krást!“¹⁰⁹

S boží přítomností souvisí i kód *Bůh fyzický*. V písních se takové uchopení Boha objevuje celkem pětkrát. Abych přiblížil význam tohoto kódu, představím zde tři úryvky, které Boha takto popisují: „Ježíš za dveřmi stojí, čeká až ho pozvem dál“¹¹⁰, „Kde jsi, Bože, kde Tě uvidím [uslyším/vem mě za ruku]“¹¹¹, „otevř nám svoje štědré dlaně. Zveme tě ku našemu stolu, přisedni, budeme jíst spolu“¹¹². Jak můžeme vidět, jde o to, že v písni lidé vnímají Boha blízko, v podstatě na dosah ruky, tak jako by byl fyzicky na místě přítomen. Druhým případem, který jsem spojil s kódem Bůh fyzický, je podrobný popis Ježíšovy fyzické schránky: „Nohy Pánu potřela, pak mast vlasy otřela“¹¹³. Pod tento kód také spadá zmínka přítomnosti Boha v kostele, která se nachází ve třech písních. Zde Boha lidé vnímají velmi přítomně, kostel figuruje jako budova přítomná v životech lidí, kam se dostavují alespoň každou neděli, aby se s ním setkali:

¹⁰¹ Skladba 103.

¹⁰² Skladba 73.

¹⁰³ Skladba 68.

¹⁰⁴ Skladba 110.

¹⁰⁵ Skladba 82.

¹⁰⁶ Skladba 95.

¹⁰⁷ Skladba 67.

¹⁰⁸ Skladba 134.

¹⁰⁹ Skladba 113.

¹¹⁰ Skladba 49.

¹¹¹ Skladba 76.

¹¹² Skladba 20.

¹¹³ Skladba 138.

„sedmý den budeme před Bohem stát“¹¹⁴ anebo tam na ně čeká sám Ježíš: „Sem nás pozval Pán Ježíš [do kostela] pojd'me sem za Pánem Ježíšem“¹¹⁵.

Právě proto, že je Bůh přítomný, dokáže podle mě v písních lidem naslouchat a oni mu s radostí zpívají. V tomto případě se jedná o dva kódy, které jsou spolu velmi logicky propojené: *Bůh naslouchá a zpívat Bohu / o Bohu*. Dohromady je můžeme nalézt v jedenácti skladbách. Zpěvy jsou pojaty v podstatě jen jako chvalozpěvy: „To Pána chválí, zpívají, co stačí dech“¹¹⁶, „Já Králi zazpívám zato, co dal mi“¹¹⁷. Zpěvem se lidé Bohu v písních odvděčují: „neseme Ti vše, co máme, taky trochu zpěvu. Přijmy dárky z našich srdcí“¹¹⁸. Kód *Bůh naslouchá* byl v písních identifikováno na čtyřech místech. Představuje motiv vždy přítomné entity, která je někde dostatečně blízko, aby slyšela potřeby lidí. Lidé mu sdělují své obavy a přání a on je díky své přítomnosti vyslyší: „slyš naše prosby, Bože“¹¹⁹. Je zajímavé, že někdy je přítomný způsobem, jaký si nedokážeme fyzicky představit a paradoxně dokáže stále slyšet, v tomto případě naslouchá z nebe: „[ručičky] se sepnou k Ježíši a Pán Ježíš z nebes výše všechny prosby dětí vyslyší“¹²⁰. Dalším případem je boží naslouchání modliteb, což lze interpretovat spíše jako niternou přítomnost: „Oba dva [máma i táta] se denně modlí k Pánu Bohu za mě“¹²¹.

Kód *Bůh dělá zázraky a Bůh léčí* společně dokazují přítomnost Boha skrze činy, které lidé přímo zažívají nebo chtějí, aby vykonal. Tyto kódy jsem identifikoval v sedmi skladbách. Božské zázraky mají většinou charakter proměny darů – chléb na tělo Kristovo, víno na krev Kristovu: „Chléb a víno neseme ti, Bože náš. Kež je Otče, se svým Synem proměníš a požehnáš“¹²². Dále jsou to zázraky podobné těm, které dělal Kristus za svého života na zemi: „Napust'te si vanu vodou z kohoutku a On z ní přichystá vinnou pochoutku“¹²³ nebo neurčité jevy, které jsou připisány Bohu: „za to, že s námi [Bůh] divy činí“¹²⁴. Druhý kód vyjadřuje případy léčení nemocných lidí, nebo dopřání dobrého zdraví těm, kteří ho potřebují. K provedení těchto skutků musí Bůh být přítomný alespoň pro ty, jichž se to týká, protože by

¹¹⁴ Skladba 38.

¹¹⁵ Skladba 122.

¹¹⁶ Skladba 61.

¹¹⁷ Skladba 55.

¹¹⁸ Skladba 106.

¹¹⁹ Skladba 54.

¹²⁰ Skladba 69.

¹²¹ Skladba 97.

¹²² Skladba 62.

¹²³ Skladba 110.

¹²⁴ Skladba 123.

museli cítit boží skutky na svém těle: „Pane Bože přelaskavý, vrať nemocným dětem zdraví“¹²⁵, „Potom nám rány zhojí“¹²⁶, „léčíš všechny nemoci“¹²⁷.

To, že jsou lidé v písniích schopni vnímat věci spojené s Bohem různými smysly, naznačuje také jistou boží přítomnost. Lidé vnímají boží výtvořiny a připisují těmto věcem vlastnost krásy buď na základě jejich božské podstaty nebo prostřednictvím barev. Kód *Bůh dělá krásné* jsem v písniích identifikoval šestkrát. Krásná je v písni od něj země: „Díky, ó Pane Bože, díky za život, nebe krásnou zem“¹²⁸, „Barevný je svět, který Pán Bůh stvořil“¹²⁹. V písni zařídil i krásnou přírodu: „Květům barvy nádherné a nám oběd v poledne Pán Bůh dává“¹³⁰, „jaký boháč tvůj pán asi je, že dá každé vložce tolik krásy“¹³¹. V jedné skladbě se hovoří o tom, že nyní svět není krásný, ale bude takový, až ho znovu stvoří Ježíš: „až Kristus vše stvoří nové, čisté, krásné“¹³².

3.4.3. Bůh dávající

Bůh se v materiálu často představuje jako někdo, kdo nám lidem něco dává. Zmínky jsou spíše duchovního charakteru, takže Bůh předává různé abstraktní věci jako mír nebo sílu. V menší míře se však objevují také dary hmotné, hovoří se o tom, že nám Bůh daroval zemi. Ačkoliv jsou zmínky různorodé, jednoznačně je spojuje vztah k Bohu jako k dárci a nás vděčných obdarovaných.

¹²⁵ Skladba 110

¹²⁶ Skladba 49.

¹²⁷ Skladba 134.

¹²⁸ Skladba 8.

¹²⁹ Skladba 42.

¹³⁰ Skladba 21.

¹³¹ Skladba 90.

¹³² Skladba 141.

Obrázek 4 Téma: Bůh dávající

Největší četnost v rámci tématu dávajícího Boha má zmínka slova *obdaroval*, především ve tvaru „dar“ nebo „dej“ a „dostat“. Celkově byl kód *Bůh obdaroval* v materiálu identifikován v patnácti písničkách, což už by samo bylo silným důvodem pro vytvoření tématu dávajícího Boha. Protože je však potřeba téma prezentovat na co nejkonkrétnějších kódech, nejčastěji zastoupené zmínky specifických darů jsem z tohoto kódu oddělil do samostatných kódů. Příklady obecných darů zastupují úryvky, které hovoří o tom, že nám Bůh daruje vše dobré: „Vše dobré, co máme a co dostáváme, Tys nám, Bože dal“¹³³, nebo dává jednoduše vše: „Děkuji mu za den celý, za vše, co jsme obdrželi“¹³⁴. Silným motivem je také to, že Bůh dává všem bez rozdílu, chudým i bohatým, lidem i zvířím: „Tak poproste Pána [zvířata říkají], vodu z nebe dává“¹³⁵, „Dej i těm, co mají bídu, ve všech buď dnes oslaven“¹³⁶. Někdy jsou tyto dary vyloženě nespecifikovány: „Věř, že Bůh ti naděluje různých darů víc než dost“¹³⁷, „pohleďte kolem, co od Stvořitele za lidi i za věci dostali jste“¹³⁸.

Zastoupení konkrétněji uchopených darů, které jsou spojeny s objekty fyzického světa, jsem zahrnul pod kód *Bůh stvořitel*, jenž jsem v materiálu identifikoval dvanáctkrát. Pod ním se objevuje především to, že Bůh stvořil lidstvo a zemi: „Pán Bůh stvořil lidi, nebesa i zem“¹³⁹,

¹³³ Skladba 3.

¹³⁴ Skladba 44.

¹³⁵ Skladba 77.

¹³⁶ Skladba 52.

¹³⁷ Skladba 91.

¹³⁸ Skladba 140.

¹³⁹ Skladba 18.

„Tvořil zem a všechno, co je na ní“¹⁴⁰, „Kdo stvořil ráj, lidi svět i vzduch? Náš Bůh náš Bůh!“¹⁴¹
V písničkách také Bůh tvoří přírodu i zvěř: „Ten jenž stvořil hory i pomíjivé tvory“¹⁴², „chvalte hvězdy svého tvůrce“¹⁴³, „Tebe i s parohy Hospodin stvořil [liška říká jelenu]“¹⁴⁴. Dvakrát je dokonce Bůh přímo nazván Stvořitelem: „pohleďte kolem, co od Stvořitele“¹⁴⁵.

Celkem šestkrát Bůh lidem v písničkách dává také jejich život. Kód *Bůh dává život* tedy není čteně zastoupen, ale uznal jsem, že by bylo vhodné ho uvažovat odděleně od předešlého kódu *Bůh stvořitel* vzhledem k charakteru božského působení: v tomto případě dává život v různých časových osách. Příkladem může být následující skladba, kdy chce Bůh život dát nyní, stejně tak se může jednat o dar v budoucnosti: „Krásný život chce nám dát“¹⁴⁶. Tento kód je přítomný i ve smyslu uvědomění si, že se jedná o dar přímo od Boha: „Vděčně se Ti klaním za dar života, za všechno, co dává Tvoje dobrota“¹⁴⁷. Také je zajímavé pozorovat, že dar života nedostávají jen všechny bytosti na zemi: „Pejsci, sloni, ptáci, žáby, velryby i žížaly – všichni stejně jako lidé život darem dostali“¹⁴⁸, ale od Boha dostal – skrze Ducha svatého – život i „náš pán“ Ježíš: „V Ducha Svatého věřím, dárce života, Pána“¹⁴⁹. Anebo Bůh prostě dává život všemu: „Pán Bůh všemu život dává, má s tím velkou práci“¹⁵⁰.

V písničkách si lidé tyto dary a vztah k Bohu dárce uvědomují a můžeme tak nalézt prosby nebo díky v rámci kódu *Boha prosit / Bohu děkovat* celkem v osmnácti skladbách. Zaznamenával jsem sice kódy odděleně, ale pro podporu vztahu vděčnosti k darujícímu Bohu je dle mého názoru vhodné je prezentovat společně. Lidé Bohu v písničkách děkují za různé konkrétní věci a osoby v jejich životě, které pro ně mají hodnotu: „Díky, ó Pane Bože, díky za život, nebe krásnou zem“¹⁵¹, „Za maminku, za tatínka [bratra, sestru / ruce, nohy / psa, kočku / knihy, pohádky] budeme děkovat Pánu Bohu“¹⁵². Děkují i za Boží náklonost či lásku: „Chceme Ti děkovat, že i nás máš rád“¹⁵³, „Děkujem Ti, Pane Bože, že nás máš tak rád“¹⁵⁴. Bohu se děkuje i specificky za jídlo: „Dík, Pane, za to jídlo kteréš nám dal k snídani [obědu /

¹⁴⁰ Skladba 38.

¹⁴¹ Skladba 88.

¹⁴² Skladba 118.

¹⁴³ Skladba 135.

¹⁴⁴ Skladba 84.

¹⁴⁵ Skladba 140.

¹⁴⁶ Skladba 11.

¹⁴⁷ Skladba 6.

¹⁴⁸ Skladba 113.

¹⁴⁹ Skladba 56.

¹⁵⁰ Skladba 63.

¹⁵¹ Skladba 8.

¹⁵² Skladba 19.

¹⁵³ Skladba 24.

¹⁵⁴ Skladba 34.

večeří] každý den“¹⁵⁵. V písních také lidé Boha často o něco prosí, v datech jsem identifikoval osm takových případů. Působí to tak, že lidé vědí, že je Bůh štědrý a když ho budou pokorně žádat, on je obdaruje, zde například dává Bůh lidem odpuštění: „Odpusť mi to, moc Tě prosím, jen tak budu dobře spát“¹⁵⁶. V jiném úryvku se zase dožadují rady: „Pane Ježíši, posílám ti velkou prosbu. Ukaž mi, co nemám dělat“¹⁵⁷. Boha lidé o něco prosí nejen pro svůj prospěch, ale prosbou ho žádají, aby svoji pozornost daroval i ostatním lidem či všem lidem obecně: „Prosím Tě, Bože neopouštěj nás“, „Prosíme Tě za ty, co jsou kolem nás“, „Prosíme za všechny naše nejbližší“, „prosíme Tě, abys přišel za všemi“¹⁵⁸.

Bůh dává v písním lidem také zakusit různé pocity, v pěti písních je to radost, kterou jsem zachytil kódem *Bůh dává radost*: „nám všem věčnou radost dal“¹⁵⁹, sedmkrát *Bůh dává pokoj* neboli klid: „svůj pokoj daruj nám“¹⁶⁰, „kolem zuří bouře nevládná, Pane pomoz, utiš srdce neklidná“¹⁶¹. A třikrát se zmiňuje obdržení životní síly, které bylo uchopeno v rámci kódu *Bůh dává sílu*, ve smyslu dodání energie pro zvládnutí dalšího dne nebo náročné zkoušky: „Sílu nám dávaš k životu, každý nový den“¹⁶², „Bože, naposledy, dej mi svou sílu ještě dnes“¹⁶³.

V kódu *Bůh spasitel / spasil nás*, můžeme sledovat narativ Boha, který lidem dává spásu nebo odpuštění, tento kód jsem identifikoval ve dvaceti dvou skladbách. Jedná se tak o další důležitý aspekt utvářející téma darujícího Boha. V tomto případě se jedná o dar spásy skrze oběť Ježíše Krista: „Pán Ježíš na kříži život dal, aby mne spasil“¹⁶⁴, „Pán Ježíš nás spasil, umyl krví svou, otevřel nám bránu nebeskou“¹⁶⁵, „Tobě, Pane Ježíši, patří díky naše, kvůli nám že na kříži bolesti jsi snášel“¹⁶⁶. Bůh je spasitelem v materiálu přímo nazván osmkrát: „Přesto hlásám lidem směle: Mám rád svého Spasitele“¹⁶⁷. Ježíš lidem obětuje svůj život za hříchy lidí a oni tak díky tomuto činu mohou dojít spásy: „Láska jeho, vina moje přibila ho na kříž“¹⁶⁸, „Kdo

¹⁵⁵ Skladba 52.

¹⁵⁶ Skladba 27.

¹⁵⁷ Skladba 30.

¹⁵⁸ Skladba 94.

¹⁵⁹ Skladba 35.

¹⁶⁰ Skladba 49.

¹⁶¹ Skladba 134.

¹⁶² Skladba 105.

¹⁶³ Skladba 86.

¹⁶⁴ Skladba 4.

¹⁶⁵ Skladba 28.

¹⁶⁶ Skladba 101.

¹⁶⁷ Skladba 17.

¹⁶⁸ Skladba 102.

život na kříž položil? Náš Bůh náš Bůh!“¹⁶⁹ Bůh dává také dar odpuštění, zde celému světu: „Ty který snímáš hříchy všeho světa“¹⁷⁰.

3.4.4. Bůh milující

Uchopení Boha jako milující entity je v materiálu velmi silným motivem. O něm se v tomto kontextu hovoří jako o někom, kdo miluje ze své podstaty, a dokonce je popisován pomocí spojení Bůh je láska. Náklonost lidí k takto popsanému Bohu je projevoována tak zřetelně, jak to jde. Bůh je lidmi chválen, oslavován a je mu projevován vděk za jeho lásku a laskavost.

Obrázek 5 Téma: Bůh milující

Díky významnému zastoupení kódu *Bůh milující*, v materiálu identifikovaného ve dvaceti devíti písních, bylo důležité vytvořit téma milujícího Boha jako samostatný popisný celek. Nejčastější projev boží lásky je v písních vyjádřen tak, že nás má buď přímo Bůh nebo Ježíš rád. U těchto výskytů je zajímavé pozorovat, že někdy je láska směřována jen jedinci, jako by měl Bůh intimní vztah s určitou osobou: „Mě má rád Bůh“¹⁷¹, „Pán Ježíš v nebesích má mě moc rád“¹⁷², „Můj nebeský Otec i tak mě rád má“¹⁷³, nebo má rád plošně všechny bytosti, ve většině případech je to indikováno výrazem „nás“: „Ježíš Kristus rád nás má“¹⁷⁴, „Ty nás

¹⁶⁹ Skladba 88.

¹⁷⁰ Skladba 55.

¹⁷¹ Skladba 14.

¹⁷² Skladba 23.

¹⁷³ Skladba 51

¹⁷⁴ Skladba 9.

všechny tak rád máš¹⁷⁵, „Ježíš má rád malé děti, všechny děti v světě“¹⁷⁶. Boží láska je pro lidi v písních velmi důležitá a nechtějí se o ni nechat připravit. Proto si ji snaží za každou cenu udržet: „Lásky tvé, Ježíši, pevně se držet“¹⁷⁷. Ve dvou případech se o Bohu přímo hovoří jako o lásce: „On je láska“¹⁷⁸, „láska je Bůh“¹⁷⁹. Bůh má rád nejen lidi, ale miluje také přírodu: „Pán Bůh má poslušné hvězdičky [sluníčko, ptáčky, fialky] rád“¹⁸⁰. Boží láska není vždy jen nepodmíněná. V písních Bůh vykazuje lásku k lidem také pod určitou podmínkou, např. v případě, že je neděle, kdy za ním jdeme do kostela a projevujeme mu náklonost: „sedmý den budeme před Bohem stát, budeme jemu zpívat, jen ať ho potěšíme, vždyť nás má rád ten sedmý den“¹⁸¹. Také nemiluje jen jako osoba, ale v materiálu se hovoří o boží lásce jako o oddělené speciální entitě, můžeme říci božské vlastnosti nebo daru: „jeho věrnou lásku znáš. Oslavujme Boží lásku“¹⁸², o kterou se Bůh dělí: „vždyť Bůh lásku všude vložil“¹⁸³, „Lásku mi, Pane, dávej“¹⁸⁴.

Nejen že Bůh sám miluje, v písních se také objevuje kód, ve kterém Bůh chce, abychom napodobovali jeho lásku. Kód, který jsem nazval *Bůh říká miluj*, se v datech objevuje třikrát. Promlouvá takto k lidem skrze nabádání ke vzájemné lásce: „Nezapomeň, co ti říká jedna z moudrých Božích rad: ‘že máš svého otce, matku milovat a poslouchat’“¹⁸⁵, nebo jako zde dokonce Bůh takto napovídá i zvířím: „U modlitby v devět připomenul medvěd: „My se máme rádi, jak to Pán Bůh radí““¹⁸⁶.

O láskyplném a milujícím Bohu vypovídá také související kód *Bůh milostivý a laskavý*. I když tento kód nevyjadřuje přímo lásku, většinou jsou tyto vlastnosti v milujícím vztahu přítomny. Laskavost a milost je zde přítomna ve smyslu poskytnutí nezištné služby: „A ta ruka Tvá, je tak laskavá, ptáčky, broučky sytí, kvítí barví“¹⁸⁷, „laskavý Hospodine. Žes nám ve své milosti“¹⁸⁸. Podobně tomu je s kódem *Bůh dobrý*, který jsem identifikoval v sedmi skladbách. Mohlo by se zdát, že je s tématem lásky spojen pouze vzdáleně, ale zařadil jsem ho pod toto

¹⁷⁵ Skladba 16.

¹⁷⁶ Skladba 22.

¹⁷⁷ Skladba 5.

¹⁷⁸ Skladba 7.

¹⁷⁹ Skladba 36.

¹⁸⁰ Skladba 15.

¹⁸¹ Skladba 38.

¹⁸² Skladba 40.

¹⁸³ Skladba 76.

¹⁸⁴ Skladba 99.

¹⁸⁵ Skladba 113.

¹⁸⁶ Skladba 77.

¹⁸⁷ Skladba 24.

¹⁸⁸ Skladba 109.

téma na základě obdobné úvahy jako u kódu laskavého Boha: aby byl Bůh pro lidi dobrý, musí vykazovat známky jisté náklonosti a ta podle mého názoru k lásce patří. Většinou je tento kód v písních uveden jako přívlastek, tzn. dobrý otec, dobrý pán. Zde je ale například uveden jako vlastnost: „Hospodin je dobrý, jeho milosrdenství je věčné“. Dobrý bůh nemusí být prezentován jen jako přítomná entita s vlastností dobroty, ale jako u lásky je v materiálu přítomna také Boží dobrota: „Oslavujem Tvou dobrotu, buď, Pane, pochválen“¹⁸⁹.

Ve dvou skladbách je naopak láska projevována v opačném směru, to znamená, že se hovoří o lásce směřované k Bohu, tento typ vztahu jsem kódoval jako *Všichni (bez rozdílů) milují Boha*. Je zajímavé, že v obou případech je explicitně zmíněn Ježíš a také to, že ho milují všichni bez rozdílů: „Každý svého Pána Ježíše miluje, nezáleží, jak kdo velký je“¹⁹⁰, „[děti z různých zemí světa říkají] Ježíše Pána milujem!“¹⁹¹ Toto zjištění, i když nepříliš často zastoupené, je tak podporou pro vytvoření tématu milujícího Boha, protože ve vztahu lásky většinou musí projevit obě strany obdobné pocity a očekávání.

Projevení soucitu je dle mého názoru také znakem milujícího Boha, proto jsem kód *Bůh se smiloval nebo slitoval* také zařadil jako vhodně dotvářející toto obecné téma. Tento kód jsem identifikoval v šesti písních. O slitování Boha, případně Ježíše, většinou žádají lidé v přítomném čase: „Pane náš Bože, smiluj se nad námi, Ježíši Kriste, smiluj se též“¹⁹². Zajímavé zjištění je, že v kontextu smilování se o Bohu hovoří také jako o beránku: „Beránku Boží, který snímáš hříchy světa, smiluj se nad námi“¹⁹³. Tento jev lze vysvětlit tak, že se Bůh ve své lásce pro lidstvo obětoval jako obětní beránek.

Často lidé Boha za jeho lásku a náklonost v písních chválí, oslavují jeho nebo jeho lásku. Takový popis Boha jsem kódoval jako *Bůh oslavovaný / opěvovaný*. Ten byl identifikován v případě dvaceti čtyř písní. Lidé jsou z boží lásky v písních nadšení a projevují to právě provoláváním slávy Bohu: „Protože nás má tak rád. Sláva, sláva, sláva!“¹⁹⁴, „Ráno se mi hlavou honí: Buď Pán Bůh oslaven“¹⁹⁵, „Píseň rýmy vonící ať Boha v nebi chválí!“¹⁹⁶ Chvála je také spojována se srdcem: „dej, ať Tebe každý chválí v srdci svém“¹⁹⁷, které v naší kultuře

¹⁸⁹ Skladba 105.

¹⁹⁰ Skladba 81.

¹⁹¹ Skladba 107.

¹⁹² Skladba 54.

¹⁹³ Skladba 104.

¹⁹⁴ Skladba 21.

¹⁹⁵ Skladba 60.

¹⁹⁶ Skladba 89.

¹⁹⁷ Skladba 34.

symbolizuje lásku. I andělé Boha chválí: „Andělé chválu pějí“¹⁹⁸. Bůh může být také oslavován za své vlastnosti, které se s láskou pojí, jak jsem již zmínil výše: „Oslavujem Tvou dobrotu“¹⁹⁹.

V poslední řadě se téma milujícího Boha projevuje v materiálu skrze přítomnost tvarů slova srdce, které jsem v rámci kódování zachytil jako zmínku *srdce*. Jedním z nápadných projevů lásky je zjevná přítomnost tohoto symbolu, který se v materiálu často vyskytuje s hlubší symbolikou a významem. Zvláště emoce lásky je často vyjádřena pomocí symbolu srdce, což je patrné jak v každodenním životě, tak i ve sdělovacích prostředcích a marketingových kampaních a odráží tak kulturní a společenské vnímání lásky a emocí. Právě tímto způsobem se také se symbolem srdce pracuje i v materiálu, ať už je toto slovo použito v jakémkoliv tvaru: „Od boha [radost / pokoj / lásku] v srdíčku mám“²⁰⁰, „nech srdíčko ťukat tiše pro Ježíše“²⁰¹, „v srdci svít jak lucerna těm, kdo chtějí žít naději“²⁰².

3.4.5. Bůh průvodce

Téma Boha průvodce představuje koncept Boha jako entity, která vede životy lidí po správné cestě. Správná cesta v tomto kontextu znamená, že Bůh pečlivě plánuje nebo přímo určuje jednotlivé cesty každého jedince tak, aby se nemusel bát, že z cesty sejde a nebude tak schopen k němu doputovat. S tímto vedením se pojí například kód *Boha pastýře*, který vede své stádo oveček, nebo kód *Bůh má otevřené dveře*, které čekají na konci životní cesty člověka. Jiný způsob uchopení vedoucího Boha je prezentován kódem *Boha otce či učitele*. Takto vyobrazený Bůh provádí člověka úskalími jeho života a poskytuje mu rady, aby ho přivedl ze scestí na správnou cestu. Významným aspektem tohoto tématu jeho vliv na všechny lidi, což lze spojit s plánováním životních cest všem bytostem na zemi. Aby lidé tomuto průvodci mohli důvěřovat, připisují mu kladné vlastnosti, jako je cnost, moudrost a pravdivost.

¹⁹⁸ Skladba 57.

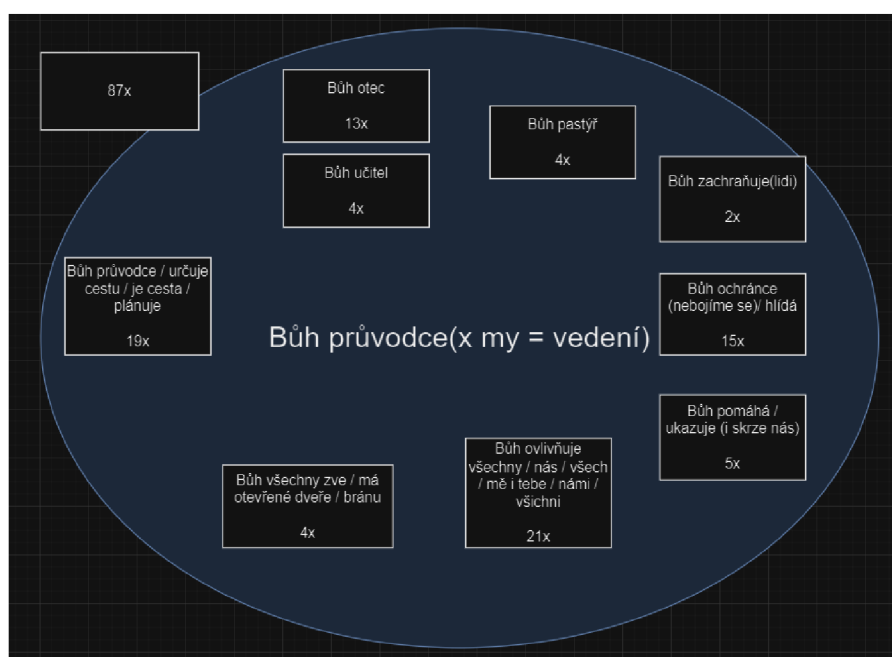
¹⁹⁹ Skladba 105.

²⁰⁰ Skladba 2.

²⁰¹ Skladba 41.

²⁰² Skladba 124.

Obrázek 3 Téma: Bůh průvodce

Klíčovým kódem je *Bůh průvodce / určuje cestu / je cesta / plánuje*, který vystihuje případy písní, v nichž se hovoří v nějakém smyslu o cestě, chůzi nebo vedení. Tyto motivy se v písních objeví celkem devatenáctkrát. Můžeme pozorovat, jak lidé aktivně Boha následují, přeneseně řečeno, jako by kráčel vedle nich, nebo jim tvořil pomyslné mantinely: „celý den poslušně chodím s ním“²⁰³, „Dekuji Ti, že jsi chodil se mnou celý den“²⁰⁴, „tak už vstaň a nech se vést!“²⁰⁵ Někdy je více zvýznamněna pozice vedení, to znamená, že Bůh je před námi a my ho přímo následujeme jako vůdce nebo figuruje jako ukazatel, podle kterého upravujeme směr cesty: „Chtěl bych jít za Tebou, každý den cestou tvou“²⁰⁶, „Do srdce nám vtiskl slávy znamení, že kráčíme za ním“²⁰⁷. Bůh v materiálu často vede lidi tak, jako by byl pastýř a oni jeho stádo ovcí. Tento vztah mě zaujal vzhledem k tomu, jak se v moderní společnosti s podobnými motivy pracuje. Většinou není slepé následování považováno za něco pozitivního a slouží k pejorativnímu označení člověka nebo skupiny, která neví, proč něco dělá, ale vlastně jen někoho bezmyslenkovitě napodobuje. Kód *Bůh pastýř* rovněž reprezentuje pozici Boha v jisté vedoucí pozici. Jedná se o vzorek čtyř písní, kde se Bůh stará o své ovečky nebo je přímo vede. Lidé jsou si své pozice vůči Bohu pastýři vědomi a mluví o sobě v tomto kontextu jako o ovcích: „Ovečka Tvá malá volá k Tobě, Pane Ježíši“²⁰⁸. Můžeme pozorovat i zmínku přímého vedení,

²⁰³ Skladba 4.

²⁰⁴ Skladba 27.

²⁰⁵ Skladba 125.

²⁰⁶ Skladba 5.

²⁰⁷ Skladba 28.

²⁰⁸ Skladba 27.

kteřá je v tomto kontextu vyjádřena metaforou pasení: „jsme jeho ovce, které pase“²⁰⁹. Bůh se pastýřem nazývá i společně s dalšími oslovenými: „jde si pro stádo svoje, pastýř, syn a Král“²¹⁰. V písničkách se, jak jsem zmiňoval, pracuje s motivem pastýřství především v pozitivní konotaci, ve smyslu následování milovaného pastýře: „Ježíši Kriste, Pastýři náš, my tvoje ovečky, známe Tvůj hlas, kterým nás voláš. Celý život nás ved“²¹¹. Další motiv spojený s Bohem a nějakou cestou se týká ztráty této cesty, která vede k bloudění nebo pocitu ztracenosti. Lidé v písničkách cítí, že se z ní odchyľují a žádají Boha o pomoc při návratu: „Ó, Pane, slyš prosby mé, srděčko zatoulané vezmi si do dlaní“²¹², „abych po Tvé cestě chodil / ať ve tmě nebloudím“²¹³. Posledním motivem spojeným s tímto kódem je zmínka božího plánu, který se nachází ve třech písničkách. Zde jde čistě o popis toho, že má Bůh se všemi lidmi své plány, Bůh je pojat jako aktivně plánující: „Pán Bůh pro mě má svůj plán, i pro tebe má svůj plán. Každý se budem řídit jeho plánem“²¹⁴.

Souvisejícími kódy, které jsem zahrnul pod obecné téma Boha průvodce, jsou *Bůh otec* a *Bůh učitel*. Průvodcovství je v tomto smyslu myšleno jako mentorství. Tak jako rodiče předávají své zkušenosti a chtějí naučit své děti všemu, co se v životě sami naučili, je i *Bůh otec* v materiálu stavěn do podobné role. Celkem je Bůh otcem nazván v písničkách třináctkrát. I když se ne vždy jedná o způsob prezentace Boha jako otce lidí, a v písničkách se můžeme setkat jednoduše s pojmenováním Boha jako nebeského otce nebo ve smyslu otec Ježíše Krista, jde i tak dle mého názoru o motiv natolik důležitý, že může podporovat téma vedoucího Boha: „V nebi otce mám“²¹⁵, „Otče můj při mně stůj, Otče náš, vždyť nás znáš“²¹⁶. Druhým kódem je *Bůh učitel*. Dobrý učitel by měl svým žákům být průvodcem na jejich cestě poznáním než bezohlednou autoritou, která jim jen předá potřebné informace. V materiálu můžeme tento kód nalézt ve vyobrazení, kdy si lidé žádají jeho učení: „Krok co krok vždy vyučuj mě slovy svatých úst.“²¹⁷ nebo je pojat jako aktivně vyučující: „Učte bližní zachovávat vše, co jsem vás naučil, aby dobrý život žili.“²¹⁸ a podobně celkem na čtyřech místech. Za předpokladu, že by Bůh měl

²⁰⁹ Skladba 72.

²¹⁰ Skladba 82.

²¹¹ Skladba 12.

²¹² Skladba 13.

²¹³ Skladba 99.

²¹⁴ Skladba 46.

²¹⁵ Skladba 67.

²¹⁶ Skladba 93.

²¹⁷ Skladba 30.

²¹⁸ Skladba 108.

být tím nejlepším učitelem, lze chápat i kód Bůh učitel jako vhodnou oporou tématu Boha průvodce.

Kód *Bůh ovlivňuje všechny* lze spojit s motivem Boha plánujícího ovlivnit cesty lidí, ať už konkrétních nebo lidí obecně. Především se jedná o výskyty zájmen, které indikují adresáty božích plánů: „nás“, „námi“, případně „mě i tebe“: „Pán Bůh pro mě má svůj plán, i pro tebe má svůj plán“²¹⁹. Případně může jít o obecný vliv na „všechny“: „On se o nás všechny stará“²²⁰. Z úryvků, ve kterých je celkem dvacet jedna krát kód identifikovaný, je zřejmé zmíněné plánování všech cest či životů, což je jeden z aspektů tématu Boha průvodce.

Co se nachází na konci cesty, po níž Bůh lidi v písničkách vede, popisuje kód *Bůh zve / má otevřené dveře*. Kód jsem v materiálu identifikoval čtyřikrát. Celý tento motiv působí jako by lidé měli za pomoci božího vedení dojít na místo, kde bude stát nebeská brána, a ti kdo z cesty nesešli, jí mohou projít: „otevřel nám bránu nebeskou“²²¹. Je zajímavé, že se nehovoří o tom, co se přesně za dveřmi nachází, a klade se důraz jen na akt samotného průchodu dveřmi. Jde patrně o křesťanské vyobrazení posmrtného života a zmíněná brána je konec života, kdy lidé, kteří adekvátně následovali Boha průvodce, skrze ni přichází do ráje. Bůh také všechny přichozí aktivně vítá, takže mu na tom, aby se k bráně dostali, záleží: „Děti pojd'te ke mně, ve vás moje země má svůj klíč. Děti nebojte se, se mnou nebojte se, nepošlu vás pryč. Mé království je domovem dětí“²²².

Posledním motivem, který spojuji s tématem Boha průvodce je pojetí Boha jako ochránce, jako někoho, kdo nám pomáhá a ve dvou případech i zachraňuje. Tyto kódy jsem zařadil pod toto téma proto, že se jedná o určité služby, které Bůh lidem poskytuje při jejich cestě za ním. Ten na sebe zároveň přebírá zodpovědnost za bezpečnost lidí a pomáhá svým následujícím v nelehkých situacích, které se jim na životní cestě dějí. Jako první uvedu kód *Bůh zachraňuje*. V jednom případě jde o záchranu před božím zatracením: „Jenom Boží smilování mohlo lidi zachránit“²²³, ve druhém jde spíše o fyzickou záchranu, protože v něm Boha žádají o záchranu jejich životů: „Pane nespí, bojíme se, loď se kymácí, zachraň všechny tonoucí“²²⁴. Pokud zde hovoříme o boží pomoci, jedná se také o pomoc při držení se na boží cestě, která je uchopena pomocí kódu *Bůh pomáhá / ukazuje*. Tento motiv se nalézá v pěti skladbách. Jeden z příkladů,

²¹⁹ Skladba 46.

²²⁰ Skladba 47.

²²¹ Skladba 28.

²²² Skladba 71.

²²³ Skladba 40.

²²⁴ Skladba 134.

kdy lidé v písni chtějí po Bohu, aby přímo pomáhal člověku, zní následovně: „Pomoz mi, bych byl vždy lepší, jak je těžko v pokušení dobře víš“²²⁵. Ovšem Bůh může pomáhat lidem i skrze jiné lidi: „na to Bůh ti ruce dal, abys druhým pomáhal“²²⁶, „Budu církvi pomáhat, aby nové učedníky uvítala do svých řad“²²⁷. Případně může jít o prosté zmínky toho, že lidé vědí o tom, že jim Bůh pomáhá: „Zpívat o tom, jak chodí Bůh lidem na pomoc“²²⁸. Třetím a zároveň nejčastěji zastoupeným kódem utvářející téma Bůh průvodce je *Bůh ochránce*. V kódu se objevují další tři sub motivy. Prvním motivem je to, že se lidé nemusí bát, protože si jsou vědomi božské ochrany, případně je Bůh o své ochranné roli přímo informuje: „Děti nebojte se, se mnou nebojte se, nepošlu vás pryč“²²⁹. Druhým motivem je přímo konkrétní popis ochrany. Bůh na cestě, kterou nás provádí, lidi ochraňuje například před zlem: „Ať nás chrání od zla jeho moc!“²³⁰, v noci nás ochraňuje před zlem a nebezpečím: „Tys nás svojí mocí chránil, Otče, v noci.“²³¹ a také ochraňuje naši duši: „duši chrání svaté Boží požehnání“²³². A v poslední řadě jde o ochranu před námi samými a naší inklinací ke špatnému chování, v tomto případě je Bůh vyzýván, ať nás hlídá: „Otče můj při mně stůj, Otče náš, vždyť nás znáš. Když chce můj jazyk mluvit, co se nesluší [ruka sebrat co ji nepatří]“²³³.

3.4.6. Bůh Ježíš

Existence Ježíše v křesťanské tradici je známá, ovšem v kontextu dětských písni jde o pozoruhodný jev, který zde představím, a jeho přítomnost podložím sesbíranými kódy. Protože si předškolní děti teprve představu Boha formují, mohou pro ně být informace o tom, že se o Bohu v písničkách hovoří jako o Ježíši Kristu či Ježíšku, zásadní. To, jak a v jakém kontextu se toto téma v písních nachází, názorně demonstruji na kódech a vybraných úryvcích z písni.

²²⁵ Skladba 30.

²²⁶ Skladba 50.

²²⁷ Skladba 108.

²²⁸ Skladba 110.

²²⁹ Skladba 71.

²³⁰ Skladba 26.

²³¹ Skladba 33.

²³² Skladba 44.

²³³ Skladba 93.

Obrázek 7 Téma: Bůh Ježíš

Klíčovým kódem utvářejícím toto téma je *Bůh Ježíš*. Tento kód je v materiálu tak významně zastoupen, že jsem se na něho rozhodl vystavět celé téma. Celkem je ho možné nalézt ve čtyřiceti šesti písních, což je v podstatě třetina celého zpěvníku. Sbíral jsem jej tak, že jsem zaznamenával výskyty slova Ježíš a v první fázi dále neřešil, v jakém kontextu se nachází. Proto lze identifikovat různé souvislosti s již utvořenými tématy a kódy, ve kterých se výraz Ježíš objevuje. Jako Pán je explicitně nazván osmnáctkrát: „Pán Ježíš chce po nás abychom zářili“²³⁴, „To nás přece uschoval náš dobrý Pán Ježíš“²³⁵, „až Pán Ježíš obnoví jej“²³⁶. Králem je Ježíš nazván celkem šestkrát: „Na oslu jel Kristus Král“²³⁷, „narodil se Kristus Král“²³⁸. Zbylé výskyty tohoto výrazu jsou typicky bez přívlastků a většinou je pojmenován jen jako Ježíš: „k Ježíši se vetřela...“²³⁹ nebo jako Kristus: „Kriste, smiluj se, Kriste, smiluj se“²⁴⁰.

Zmínka *Ježíška*, tak jak se většinou používá ve smyslu právě narozeného Ježíše o Vánocích, je kupodivu přítomna pouze v jediné skladbě. Tento fakt mě osobně překvapil, protože se jedná o písně určené předškolním dětem, a dá se předpokládat, že děti se s touto zdobnělinou setkávají často při zpěvu koled a slavení vánočních svátků, narození Ježíše Krista.

²³⁴ Skladba 81.

²³⁵ Skladba 47.

²³⁶ Skladba 42.

²³⁷ Skladba 70.

²³⁸ Skladba 130.

²³⁹ Skladba 138.

²⁴⁰ Skladba 100.

Tímto způsobem je prezentován Bůh Ježíš i ve zmíněné skladbě: „Ježíšek je tady, andělé zpívají o velikém Božím díle“²⁴¹.

Pokud nebyl přímo v písni zmíněn Ježíš Kristus, nahrazovalo ho spojení *Boží syn*, což je i další identifikovaný kód. Označení „Boží syn“ je součástí sedmi písni a je spojen například se situací narození a pobytu Ježíše na zemi: „Dávno předtím, nežli přišel na zem Boží Syn, slíbil Bůh, že vysvobodí hříšné lidi z jejich vin“²⁴². Tento kód je také využíván spolu se jménem Ježíše a slouží tak jako zdůraznění jeho původu: „Ježíš to je Syn Boží“²⁴³. Také je kód použit ve spojení s odpuštěním hříchů: „Boží Syn sejmul ze mne tíhu vin“²⁴⁴. Zajímavý je také případ oslovení Boha otce a zároveň jeho syna, v tomto případě je s nimi zacházeno jako se dvěma rozdílnými osobami: „Kéž je Otče, se svým Synem“²⁴⁵.

Dalším zdůrazněným aspektem Boha Ježíše ve zkoumaném materiálu bylo Ježíšovo narození. Kód *Bůh se narodil* vypovídá o ještě jednom zásadním jevu, a to o seslání Božího syna, nebeského krále a o lidském spasení darovaného z čisté Božské lásky: „Přišlo lidem spasení! V jeslích leží děťátko, ten nebeský Král, Bůh nám z lásky dal“²⁴⁶, „Boží láska rázem sestoupila na zem, veliký se zázrak stal Andělé zpívají, narodil se Kristus Král“²⁴⁷.

Poslední, ale neméně důležitou linkou charakteristickou pro toto téma, je motiv ukřižování. S ukřižováním ve spojitosti s tématem Boha Ježíše lze spojit tři kódy. Jedná se o kódy *Ukřižování*, *Zmrtvýchvstání* a *Beránek boží*. Tyto motivy jsou součástí celkem čtrnácti písni. Lze je jednoznačně přiřadit k tomuto tématu, protože události ukřižování a zmrtvýchvstání popsané v Novém zákoně hrají důležitou roli v narativu Ježíše Krista. Kód *Zmrtvýchvstání* reprezentuje Ježíšovu božskost, protože dokázal porazit smrt: „Potom slavně z mrtvých vstal. S Otcem v nebi žije dál“²⁴⁸, „Kdo z hrobu vstal, to už snad víš! Ježíš, Ježíš“²⁴⁹. Souvisejícím kódem je *Ukřižování*. To vyjadřuje čistě akt umučení, které Ježíš dobrovolně snesl, aby dokázal božskou lásku: „Ze dne na den stále vede mě, svou lásku dokázal na Golgotě“²⁵⁰, „kvůli nám že na kříži bolesti jsi našel. Ty jsi všemohoucí Bůh, Ty jsi naším

²⁴¹ Skladba 74.

²⁴² Skladba 40

²⁴³ Skladba 92.

²⁴⁴ Skladba 68.

²⁴⁵ Skladba 62.

²⁴⁶ Skladba 116.

²⁴⁷ Skladba 130.

²⁴⁸ Skladba 35.

²⁴⁹ Skladba 88.

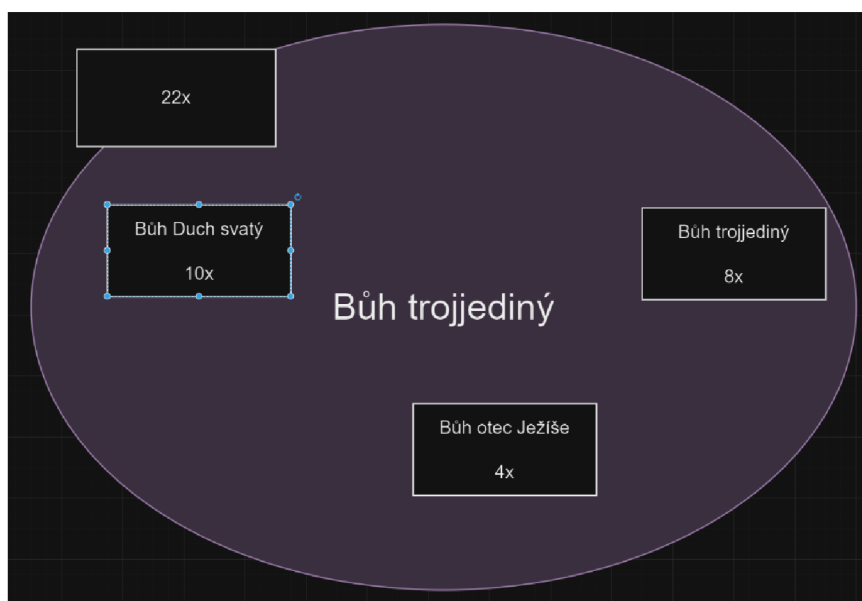
²⁵⁰ Skladba 14.

Pánem²⁵¹. Dvakrát v materiálu obsažený kód *Beránek boží* je dalším pojmenováním Ježíše Krista.: „Beránku Boží, jenž snímáš hříchy světa“²⁵².

3.4.7. Bůh trojjediný

Téma trojjediného Boha je konstruováno podobným způsobem jako to předešlé. Zaměřil jsem se na něj především z důvodu porovnání s významněji zastoupeným tématem Boha Ježíše. Jelikož se jedná o klíčový koncept křesťanské víry, který v sobě nese hluboké teologické, filozofické a historické implikace, bylo pro mne provedení analýzy tématu trojjediného Boha důležitou součástí zkoumaného celku témat. Zdá se však, že v kontextu dětských křesťanských písní není tento motiv natolik důležitý, protože se celkově vyskytuje v materiálu pouze ve dvaceti dvou skladbách. Toto téma jsem konstruoval na základě identifikace kódu *Boha otce Ježíše, Boha Duchu svatého* a především v případě výskytu všech tří entit (Otce, Syna a Duchu svatého) v jedné skladbě.

Obrázek 8 Téma: Bůh trojjediný

V textu můžeme nalézt téma trojjediného Boha především ve spojitosti s Duchem svatým. Kód *Bůh Duch svatý* jsem identifikoval jako součást deseti písní. Duch svatý se představuje v různých podobách, například jako medium, skrze něž lidé promlouvají k Bohu: „Duchu Svatý, slyš naše prosby, Bože, slituj se“²⁵³. Jednoznačně také v kontextu Panny Marie a jejího početí syna Ježíše Krista: „V Duchu Svatého věřím, dárce života, Pána“²⁵⁴, „Oslaven

²⁵¹ Skladba 101.

²⁵² Skladba 58.

²⁵³ Skladba 54.

²⁵⁴ Skladba 55.

duch, na kterém Bůh ukázal svou moc²⁵⁵. Duch má také moc svítit ve jménu Páně: „Věřím, že Duch svatý světlí církev Božím plánem“²⁵⁶.

Kód *Bůh trojjediný* zachycuje motiv celé Nejsvětější Trojice v jedné písni. Tento motiv se týká osmi skladeb. Kód můžeme sledovat ve tvaru, jak je to běžné, tedy doslovný výčet všech tří osob: „Ty jsi naším Pánem. Otec, Syn a Svatý Duch ať je slaven“²⁵⁷, „Dík za to Tobě, Otče, Duchu, Kriste“²⁵⁸, které jsou pojaty jako náležející k jednomu Bohu: „Otec a Syn, Svatý Duch k nim, za jednoho se počítaj“²⁵⁹. Alternativním způsobem je zmiňování těchto osob odděleně, kdy z výčtu není přímo zřejmé, že se jedná o jednoho Boha: „Věřím v jednoho Boha, Otce všemocného. Věřím i v jeho syna, Ježíš je jeho jméno. V Ducha svatého věřím, dárce života, Pána. Jedné církvi se svěřím, od Boha je poslána“²⁶⁰.

Kód *Bůh otec Ježíše* je v podstatě jistou variací kódu Bůh otec. V kontextu tématu trojjediného Boha se nejedná o otce lidí, jako tomu bylo v případě tématu Boha průvodce, ale naopak je tímto výrazem popisován Bůh jako otce Ježíše Krista, tedy jedna ze tří zde popisovaných božských osob. Pojetí Boha jako otce Ježíše je součástí čtyř skladeb.: „Jenom ty jsi svatý, jenom ty jsi Pán, Ježíši Kriste, se Svatým duchem, ve slávě Boha Otce“²⁶¹, „[Ježíš se ztratil, lidé ho hledají] Copak nevíte, že kde jedná se o věci Otcovy, tam musím být?“²⁶². V písních je vztah mezi Bohem otcem Ježíše a Ježíšem popsán v kontextu soužití v nebeském ráji: „[Ježíš] S Otcem v nebi žije dál“²⁶³.

²⁵⁵ Skladba 82.

²⁵⁶ Skladba 102.

²⁵⁷ Skladba 101.

²⁵⁸ Skladba 140.

²⁵⁹ Skladba 127.

²⁶⁰ Skladba 56.

²⁶¹ Skladba 55.

²⁶² Skladba 132.

²⁶³ Skladba 35.

4. Závěr

Cílem diplomové práce bylo zjistit, jaké koncepty se předávají dětem v křesťanských písních. Abych na tuto otázku mohl odpovědět, musel jsem prozkoumat dosavadní výzkumy a publikace, tykající se především socializace, náboženské socializace a působením zpěvu na děti v raném věku. Má zjištění jsem prezentoval v rámci teoretické části. V ní je uvedeno, jak proces socializace formuje osobnost jedince a jeho vztah k náboženství. Tento proces je zásadní pro porozumění sociální integraci a vytváření kolektivního vědomí ve společnosti. Popsal jsem podstatu sociální kontroly a přenosu kulturních hodnot, protože se jedná o klíčové prvky socializace, které umožňují jedinci žít v harmonii se svým okolím. Klíčovým zjištěním je, že socializace by měla být vzájemným a aktivním procesem mezi jednotlivci, kteří přijímají sociální normy a hodnoty pro společné dobro. Formování náboženské víry jednotlivců se děje především díky přenáší hodnot a představ o náboženství z generace na generaci. Díky tomu se ukazuje nenahraditelnost rodiny a další sekundárních institucí. Na vše zmíněné má samozřejmě vliv sekularizace a individualizace, proto se na ně musí brát ohled, stejně tak jako na zjištění, že se vnímání Boha mění v průběhu vývoje jedince. Působení víry rodičů, se liší v závislosti na přístupu rodičů k víře a jejich prezentaci vlastních náboženských hodnot. Styl výchovy rodičů také ovlivňuje schopnost dítěte zkoumat a nalézt vlastní náboženské postoje. Vztah náboženských institucí s rodinou zakládá náboženskou ekologii, jenž posiluje sounáležitost a vytváří hodnoty v rámci náboženské komunity. Dále jsem představil důležitost katecheze, a upozornil na její nutnou modernizaci. Významnou roli v náboženské socializaci hraje účast v různých neformálních společenstvích, a především podpora ze strany vrstevníků a školního prostředí. Dále bylo zjištěno, že zpěv může vést k rozvoji prosociálního chování a významně ovlivňuje vztahy v rodině, kdy dochází ke sblížení s rodiči a jejich náboženskými hodnotami. Jako poslední, a pro moji práci klíčové zjištění dokazuje, že zpěv náboženských písní posiluje víru jednotlivců a jejich pouto k Bohu.

V praktické části práce jsem vyšel z předpokladu, že společný zpěv náboženských písní může u dětí sloužit k předání konkrétních náboženských konceptů. Soustředil jsem se na to, jaké konkrétní představy Boha jsou prezentovány v písních pro předškolní děti. Pro analýzu byl zvolen zpěvník *Zpíváme si písničku 1-5*, který byl vybrán jako vhodný vzhledem k zamýšlené cílové skupině (předškolní děti) a očekávanému rozšíření v rámci dětské populace. Jako vhodná metoda pro výzkum obrazů Boha prezentovaných v tomto zpěvníku byla zvolena tematická analýza. V rámci analýzy jsem se soustředil na tři výzkumné otázky:

1. Jakou roli v písních zastává Bůh ve vztahu k dítěti?

2. Jaké jsou typické vlastnosti Boha, které jsou mu připisovány ve vybraných dětských náboženských písních?
3. Jaké hodnoty ve vztahu k Bohu jsou nejčastěji předávány v písních předškolním dětem?

V rámci analýzy jsem identifikoval sedm specifických témat, skrze něž je Bůh dětem v písních prezentován: Bůh vládnoucí, Bůh dávající, Bůh průvodce, Bůh milující, Bůh přítomný, Bůh Ježíš a Bůh trojjediný. Nyní se na základě výsledků analýzy dílčích konceptů Boha, které jsou představeny v kapitolách 3.4.1-3.4.7 můžeme přesunout k zodpovězení výzkumných otázek.

Jakou roli v písních zastává Bůh ve vztahu k dítěti?

To jakou roli Bůh v písni zastává, může dále značně ovlivnit pouto, které si k němu bude dítě budovat. Nejvýznamnější role je prezentována skrze téma *Bůh vládnoucí*. Bůh je pro děti v tomto tématu v roli autority. Děti si ho mohou projektovat jako jejich pána a krále, kterému dobrovolně slouží. *Bůh dávající* je vnímán jako dárce různých světských věcí, za které jsou děti vděčné, a o které ho prosí. Tato role zahrnuje i jeho úlohu spasitele, který dává naději a záchranu. *Bůh průvodce* je chápán jako vůdce, který pomáhá dětem navigovat jejich životní cestou, podobně jako otec nebo učitel. *Bůh milující* je vyobrazen jako láskyplná entita, která dětem přináší lásku a ukazuje jim laskavost a slitování. V roli *Boha přítomného* je Bůh vnímán jako aktivní pozorovatel, který naslouchá prosbám dětí a dokáže svou přítomností konat zázraky. *Boha Ježíše* děti vnímají skrze písně jako bytost, která jim přibližuje život Božího syna, jeho narození, ukřižování a vzkříšení. V případě *Boha trojjediného*, je Bůh jako jednota tří osob, které dětem přinášejí duchovní vedení a posilují jejich víru.

Jaké jsou typické vlastnosti Boha, které jsou mu připisovány ve vybraných dětských náboženských písních?

Z mého výzkumu vyplývá, že se vlastnosti liší podle toho, v jaké podobě zrovna Bůh vystupuje. Vlastnosti se pohybují na různých škálách a převažují vlastnosti, které bych přisoudil dobrému člověku. *Bůh vládnoucí* je prezentován jako přísný a spravedlivý, což zdůrazňuje jeho moc a autoritu. *Bůh dávající* je charakterizován jako štědrý dárce, jehož dary přijímají děti s vděčností a radostí. *Bůh průvodce* je ztvárněn jako moudrý a starostlivý. Jeho péče a moudrost pomáhají dětem navigovat životními rozhodnutími. *Bůh milující* především oplývá láskou. Je prezentován jako dobrý a milostivý, navíc jeho láska a milosrdenství přinášejí dětem pocit bezpečí. *Bůh přítomný* je především estetický. Jeho přítomnost je zobrazena jako krásná a přitažlivá. Dokonce se mu v tomto případě díky zázrakům dají přisoudit nadpřirozené

vlastnosti. *Bůh Ježíš* ani *Bůh trojjediný* nepopisují žádné specifické vlastnosti v rámci vybraných písní, tyto aspekty se v textech dotýkají spíše příběhu a symboliky spojené s Ježíšem Kristem a Nejsvětější Trojicí.

Jaké hodnoty ve vztahu k Bohu jsou nejčastěji předávány v písních předškolním dětem?

Mohu konstatovat, že předávané hodnoty v písních jsou zcela pozitivní a mají výchovné předpoklady. *Bůh vládoucí* je prezentován jako autoritativní postava, což dětem předkládá důležitost úcty k autoritám a respektu vůči nim. Tento aspekt zdůrazňuje potřebu přistupovat k životu s pokorou a poslušností. *Bůh dávající* zase ztělesňuje hodnotu skromnosti a štědrosti. Dětem je sdělováno, že sdílení a dávání přináší radost a štěstí, což posiluje jejich vztah k druhým lidem. *Bůh průvodce* je v písních ztvárněn jako moudrý a spolehlivý průvodce, což dětem ukazuje důležitost důvěry v authority. *Bůh milující* představuje hlavní poselství křesťanství – lásku. Tento aspekt je klíčový pro porozumění Božímu vztahu k lidem a podporuje u dětí empatii a péči o druhé. *Bůh přítomný* ukazuje na důležitost naslouchání a péče o bližního, což dětem připomíná, že je důležité být vnímavý k potřebám druhých a být jim oporou. *Bůh Ježíš* je spojen s hodnotami jako je odpuštění, obětavost a odvaha bránit svoji věc, což dětem poskytuje vzory pro jejich chování a jednání s ostatními. Nakonec, *Bůh trojjediný* symbolizuje trpělivost a naději, která dětem předkládá sílu vytrvalosti a víry v lepší budoucnost.

V posledním odstavci této práce, chci zmínit vnímaný limit, za který lze považovat fakt, že analýza byla zaměřena na charakter předávaných představ Boha pouze v rámci jediného dokumentu. Volba jediného dokumentu o zvládnutelném množství písní zde byla upřednostněna proto, že umožnila hloubkovou analýzu konceptů Boha v tomto uzavřeném souboru písní a může tak sloužit jako východisko pro možné budoucí komparativní studie. Mám za to, že v rámci budoucího výzkumu by bylo vhodné prozkoumat i představy Boha prezentované v jiných zpěvnících, rozšíření výzkumu by mohlo být provedeno i pro zpěvníky v jiném než českém jazyce (např. slovenštině), případně pro koncepce Boha ve zpěvnících jiných křesťanských denominací. Možností je i komparativní výzkum zpěvníků a použitých výrazových prostředků pro různé věkové skupiny. Srovnání prezentovaných zobrazení Boha v rámci širšího datového souboru by tak mohlo přinést plastičtější pohled na charakter rané náboženské socializace v rámci českého prostředí i v rámci mezinárodního srovnání, případně napříč konfesemi.

5. Zdroje

Publikace:

1. ALBERICH SOTOMAYOR, Emilio a DŘÍMAL, Ludvík. *Katechetika*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-382-6.
2. ARMET, Stephen. Religious Socialization and Identity Formation of Adolescents in High Tension Religions. *Review of Religious Research*. Roč. 50 (2009), č. 3, s. 277-297. ISSN 0034-673X.
3. BENSON, Peter. SPILKA, Bernard. God Image as a Function of Self-Esteem and Locus of Control. *Journal for the Scientific Study of Religion*. Roč. 12 (1973), č. 3, s. 297-310. ISSN 0021-8294. DOI: 10.2307/1384430.
4. BRAUN, Virginia a CLARKE, Victoria. *Thematic Analysis: A Practical Guide*. SAGE, 2021. ISBN 978-1-5264-1729-9.
5. DE KOCK, A. Jos. A typology of catechetical learning environments. *International Journal of Practical Theology*. Roč. 18 (2014), č. 2, s. 264-286. ISSN 1612-9768.
6. DOJA, Albert. Socializing Enchantment: A Socio-Anthropological Approach to Infant-Directed Singing, Music Education and Cultural Socialization. *International Review of the Aesthetics and Sociology of Music*. Roč. 45 (2014), č. 1, s. 115-147. ISSN 0351-5796.
7. DURKHEIM, Émile. *The rules of sociological method*. 1. vyd. New York: Free Press, 1982. ISBN 978-0-02-907930-0.
8. GOLDMAN, Ronald. Thinking and Its Application to Religion. In: STRHAN, Anna, PARKER, Stephen G., RIDGELY, Susan. *Bloomsbury Reader in Religion and Childhood*. London: Bloomsbury Academic, 2017. ISBN 978-1-4742-5109-9.
9. GREENBERG, David M., DECETY, Jean a GORDON, Ilanit. The social neuroscience of music: Understanding the social brain through human song. *American Psychologist*. 2021, roč. 76, č. 7, s. 1172–1185. ISSN 1935-990X, 0003-066X.
10. GUL, Ferdinand A., NG, Anthony C. Auditee Religiosity, External Monitoring, and the Pricing of Audit Services. *Journal of Business Ethics*. Roč. 152 (2018), č. 2, s. 409–436. ISSN 1573-0697.
11. HOGE, Dean R., PETRILLO Gregory H. a SMITH, Ella I. Transmission of Religious and Social Values from Parents to Teenage Children. *Journal of Marriage and Family*. Roč. 44 (1982), č. 3, s. 569–580. ISSN 0022-2445.
12. HOSKOVCOVÁ, Simona. *Psychická odolnost předškolního dítěte*. Praha: Grada, 2006. ISBN 80-247-1424-8.

13. HULL, John. God Talk with Young Children. In: STRHAN, Anna, PARKER, Stephen G., RIDGELY, Susan. *Bloomsbury Reader in Religion and Childhood*. London: Bloomsbury Academic, 2017. ISBN 978-1-4742-5109-9.
14. CHLOUBA, Petr. *Zpíváme si písničku 1 - 5*. 1. vyd. Praha: Rosa - hudební vydavatelství, spol. s r.o., 2017. ISMN: 979-0-706518-15-2.
15. IZZATUNNISA, Izzatunnisa et al. Growth and Development of Religious Souls in Children Aged 8-10 Years. *Education Achievement: Journal of Science and Research*. Roč. 4 (2023), č. 3. ISSN 2774-2784.
16. JULIA, J., SUPRIYADI, Tedi a ISWARA, Prana Dwija. Development of the Religious Character of the Nation through Learning Religious Songs: Teachers' Perception and Challenges. *Harmonia: Journal of Arts Research and Education*. Roč. 22 (2022), č. 1, s. 103-118. ISSN 2541-2426.
17. KLINGENBERG, Maria a SJÖ, Sofia. Theorizing religious socialization: a critical assessment. *Religion*. Roč. 49 (2019), č. 2, s. 163-178. ISSN 0048-721X.
18. KLOPPERS, Elsabé C. Singing and Sounding the Sacred - the Function of Religious Songs and Hymns in the Public Sphere. *Pretoria: Journal for the Study of Religion*. Roč. 33 (2020), č. 1, s. 1-23. ISSN 1011-7601. DOI: 10.17159/2413-3027/2020/v33n1a2.
19. KOPICZKO, Tomasz. Religious education and atheism. Analyzing the ineffectiveness of catechesis in Poland. *Studia Gilsoniana*. Roč. 4 (2015), č. 3, s. 303-318. ISSN 2300-0066.
20. KREUTZ, Gunter. Does Singing Facilitate Social Bonding?. *Music and Medicine*. Roč. 6 (2014), č. 2, s. 51-60. ISSN 1943-863X.
21. MILLER, J. LISA. *The Oxford Handbook of Psychology and Spirituality*. New York: Oxford University Press, 2012. ISBN 978-0-19-972992-0.
22. NEŠPOR, Zdeněk R. Náboženství a vzdělání. In: NEŠPOR, Zdeněk R. VÁCLAVÍK, David a DOLEŽALOVÁ, Iva. *Příručka sociologie náboženství*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2008. ISBN 978-80-86429-92-2.
23. OKON, Etim, E. Religion as instrument of socialization and social control. *European Scientific Journal*. Roč. 8 (2012), č. 26, s. 136-142. ISSN: 1857 – 7881. DOI: 10.19044/ESJ.2012.V8N26P.
24. SALDAÑA, Johnny. *The coding manual for qualitative researchers*. 2. vyd. Los Angeles: SAGE, 2013. ISBN 978-1-4462-4736-5.

25. SZYMANSKI, Piotr. Christian song as a product of the contemporary christian culture. *Visnyk of the Lviv University. Series sociology*. Roč. 13 (2019), s. 50-59. ISSN 2664-1844.
26. TREHUB, Sandra E. The developmental origins of musicality. *Nature Neuroscience*. Roč. 6 (2003), č. 7, s. 669-673. ISSN 1097-6256, 1546-1726. DOI: 10.1038/nm1084
27. UECKER, Jeremy. Alternative Schooling Strategies and the Religious Lives of American Adolescents. *Journal for the scientific study of religion*. Roč. 47 (2008), č. 4, s. 563-584. DOI: 10.1111/j.1468-5906.2008.00427.x
28. VERMEER, Paul. Denominational schools and the (religious) socialisation of youths: a changing relationship. *British Journal of Religious Education*. Roč. 31 (2009), č. 3, 201-211. ISSN 0141-6200.
29. VERMEER, Paul. Religious Education and Socialization. *Religious Education*. Roč. 105 (2010), č. 1, s. 103–116. ISSN 0034-4087.
30. VESELÁ, Jana. *Duchovní písně a jejich vliv na křesťanskou výchovu v církevních mateřských školách*. Praha, 2022. Bakalářská práce (Bc.). Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, Katedra hudební výchovy, s. 35.
31. VÝROST, Jozef a SLAMĚNÍK, Ivan. *Sociální psychologie*. 2., přeprac. a rozš. vyd. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-1428-8.
32. WANG, Timothy. Religious Identity Formation Among Adolescents: The Role of Religious Secondary Schools. *International Christian Community of Teacher Educators Journal*. Roč. 7 (2012), č. 2, s. 1-5. ISSN 1932-7846.
33. YENI, Indra. Development of Moral and Religious Values for Children through Singing Themed Islamic Songs. In: *Proceedings of the International Conference of Early Childhood Education (ICECE 2017)*. Atlantis Press, 2017. ISBN 978-94-6252-454-5.

Online zdroje:

34. Cirkev.cz. *Ztracená kapela*. In: Cirkev.cz [online]. Dostupné z: https://www.cirkev.cz/public/media/cp_news_archive/ztracena-kapela.pdf [cit. 2024-03-30].
35. *Draw.io* [online]. Dostupné z: <https://app.diagrams.net/> [cit. 2024-03-23].
36. *Gimel.cz* [online]. Dostupné z: <https://www.gimel.cz/> [cit. 2023-08-26].